

Karel Kálal (1860-1930)

Materiální a myšlenkový svět příslušníka „střední vrstvy“ na přelomu 19. a 20. století.¹

Andrea Šulcová

Sociální biografie jako způsob historického výkladu je pokusem o sblížení dvou různých metodologických východisek. Zatímco adjektivum „sociální“ na jedné straně odkazuje k tradičnímu sociálně-historickému zájmu o kolektivní, nadindividuální subjekty, jejich vztahy a charakter, pojem „biografie“ ze své podstaty klade do středu svého zájmu lidské individuum v jeho jedinečnosti. Rozpor, který tu vzniká, je ale jen zdánlivý. Vezmeme-li v úvahu, že každá osobnost se formuje a jedná v historicky podmíněných sociálních a kulturních kontextech, je nasnadě, že biografická metoda může být i v rámci sociálních dějin relevantním badatelským nástrojem pro tematizaci historických jevů a procesů obecnějšího charakteru.²

Biografie orientované na život významných jedinců si v historiografii politických, kulturních nebo literárních dějin zajistily své místo již dávno. Osobnosti, které svým působením nezanedaly v dějinách tak hlubokou stopu, které nenáležely svým vzděláním, rozhledem, intelektuální a tvůrčí činností k „elitám“, však zůstávaly dlouho mimo zájem dějepisců.³ Takovou

¹ Studie vznikla úpravou části mé diplomové práce, obhájené v roce 2004 na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze pod titulem *Schwarzová, Andrea. Karel Kálal (1860-1930). Život pedagoga, slovákofila a spisovatele na přelomu 19. a 20. století. Ráda bych na tomto místě vyjádřila poděkování vedoucímu práce prof. Jiřímu Štaifovi za laskavé vedení a množství cenných a inspirativních podnětů.*

² Poznatky získané biografickým bádáním osvětlují mnohé skutečnosti v rámci relativně nových sociálně-historických témat týkajících se dějin rodiny, lokálních tradic, vzorů chování, studia elit apod. Například výzkumu tzv. vzorů chování se u nás v posledních letech soustavně věnují historikové pod vedením J. Macháčové a J. Matějčka ze Slezského ústavu SZM v Opavě.

³ K sociální biografii jako metodě sociálně-historického výzkumu srov. Vošahlíková, Pavla. Místo biografie v sociálních dějinách. In: *Studie k sociálním dějinám* 8, 2001, s. 53.

osobností byl i Karel Kálal, člověk, jehož život byl spojen s řadou dějinných zvratů odehrávajících se na přelomu 19. a 20. století, jako byl rozpad rakousko-uherského soustátí, první světová válka nebo vznik samostatných národních států ve střední Evropě. Původní povolání pedagoga Kálal brzy rozšířil o publicistickou a literární činnost a také díky svým aktivitám v rámci slovakofilského hnutí se stal veřejně známou osobností. Zároveň byl manželem, otcem, etikem a abstinentem. Písemná pozůstalost, uložená dnes hlavně v Památníku národního písemnictví v Praze⁴, mimo jiné ozřejmuje jeho nazírání na vývoj česko-slovenských vztahů, na soudobé trendy v pedagogice nebo na problematiku ženské otázky, stejně jako přibližuje strategie, kterých Kálal užíval k hmotnému zajištění své rodiny, jeho hodnotový systém, a zčásti též naznačuje povahu jeho manželského a rodinného života. Kromě toho, že nám tento materiál otevírá možnost rekonstruovat osobitý Kálalův životní svět, skýtá také příležitost nahlédnout do myšlenkového a materiálního světa příslušníka tzv. „střední vrstvy“ na přelomu 19. a 20. století, díky čemuž tato sonda získává obecnější význam.⁵

⁴ Největší část Kálalovy pozůstalosti je uložena v Literárním archivu Památníku národního písemnictví. Jedná se o fond v rozsahu cca 30 kartonů, který tvoří z velké části Kálalova osobní korespondence, dále pak dobový tisk v podobě výstřižků odkazujících na Kálalovo veřejné působení, rukopisy, jako jsou učitelské zápisníky a notesy, ve kterých se nepravidelně objevují také údaje o finančním hospodaření rodiny. Řadu pramenů k poznání Kálalovy osobnosti nalezneme i na jiných místech např. v Archivu hlavního města Prahy, v Archivu Národního muzea v Praze, v Archivu Slovenského muzea v Martině, ve Státním okresním archivu v Písku, ve Státním oblastním archivu v Třeboni. Více viz Schwarzová, A. Karel Kálal (1860-1930). Diplomová práce. 2004, s. 12-14.

⁵ Z prací, které se dosud osobnosti Karla Kálala věnovaly bych upozornila zvláště na tyto: dílčí zmínky o Kálalově pedagogickém a slovakofilském působení najdeme v pracích Pražáka, Františka, Spisovatelé učitelé. Praha 1946; Urbana, Zdeňka. Problémy slovenského národního hnutí na konci 19. století. Praha 1972; nejnověji se tímto tématem zabýval Stehlik, Michal. Příběh zhrzeného slovakofila. Karel Kálal 1860-1930. In: Dějiny a současnost, 2001, č. 3, s. 20-23 (tato studie je zatížena řadou faktografických chyb v Kálalových životopisných údajích); týž. Tři cesty ke Slovensku (Karel Kálal, Dr. Alois Kolísek, Ing. Josef Rotmág) 1896-1914. In: Česko-slovenská historická ročenka 2004, s. 195-208; Čaplovíč, Radovan. Význam osvety v publicistické činnosti Karla Kálala na poli česko-slovenské vzájemnosti. In: Česko-slovenská historická ročenka 2004, s. 209-236. Všechny výše zmiňované práce se zabývají především Kálalovými slovakofilskými aktivitami.

Rozsah Kálalovy písemné pozůstalosti a mnohostrannost jeho veřejné činnosti neumožňují v rámci této studie představit všechna témata spojená s jeho osobností v plné šíři. Jejím předmětem bude především problematika Kálalovy materiální existence, která nám však současně umožňuje soustředit dílčí pozornost na další důležité otázky, jako jsou rodinný život, hierarchie hodnot a životní filosofie nebo strategie jednání v určitých životních situacích. Jedná se o témata, kterým v minulosti v české historiografii nebyla v této rovině výzkumu věnována dostatečná pozornost.

Životopisný nástin

Karel Kálal se narodil 9. ledna 1860 v Rakově nedaleko Písku⁶ v katolické rolnické rodině se vztahem k evangelické tradici českých dějin.⁷ Vystudoval nižší reálku v Písku⁸ a v roce 1880 absolvoval na učitelském ústavu v Soběslavi, což ho do budoucna předurčilo pro práci pedagoga.⁹ Až do roku 1885 působil postupně na obecných školách v Trojovicích u Chrudimi a Počátkách v jižních Čechách, poté, co získal aprobaci pro měšťanské školy, zaměřil na Moravu. Zde po půlročním setrvání ve Staré Bělé u Moravské Ostravy přijal místo odborného učitele na chlapecké měšťanské škole ve Frenštátě pod Radhoštěm a zůstal tu až do roku 1904, tedy téměř dvacet let.¹⁰ Na Moravě se Kálal zapojil do místního veřejného a spolkového života a pod dojmem zážitků z prázdninových cest po Slovensku zahájil i rozsáhlou publikační, popularizační a organizační práci ve prospěch česko-slovenské vzájemnosti.

Při této činnosti se sblížil s mnoha zajímavými lidmi z českých zemí i ze Slovenska. K nejdůvěrnějším slovenským přátelům Kálala patřili Karol Salva, nakladatel a redaktor v Ružomberku, se kterým Kálal několik let úzce spolupracoval, a Dušan Makovický, lékař v Žilině a tolstojovec. Ke Kálalovým blízkým přátelům na opačné straně moravsko-slovenské hranice patřil především básník Adolf Heyduk, gymnaziální profesor

⁶ SOA Třeboň, ŘKFÚ Bernartice, Matrika narozených č. 10, fol. 289-290.

⁷ Podle pozdějšího svědectví Kálalova syna Miroslava. Literární archiv PNP, fond Karel Kálal. Rukopisy cizí, Kálal, Miroslav: Karel Kálal. Životopis.

⁸ SOkA Písek, fond Reálka Písek. Seznam I. třídy školního roku 1873/74 písecké obecní vyšší reálné školy, inv. č. I/38, fol. 23b, 24a.

⁹ Zbavitel, A., Karel Kálal ve službách československé jednoty. Praha 1929, s. 10.

¹⁰ Zbavitel, A. Karel Kálal ve službách československé jednoty. Praha 1929, s. 11.

a pozdější ministerský rada Karel Velemínský či spisovatelka Božena Benešová. V okruhu jeho známých a spolupracovníků bychom však našli i jiné veřejně známé osobnosti – Františka Drtinu, Alberta Pražáka, Vilmu Sokolovou-Seidlovou, Františka Pastrnka a mnohé další.

Zajímavé bylo i Kálalovo pracovní setkání s Tomášem Garriguem Masarykem. Masaryk využil Kálalových znalostí o Slovensku a zařadil jeho příspěvky „O věcech slovenských“ v letech 1900-1901 do realistického časopisu *Nová doba*. Později spolupracovali na brožurce o útisku Slováků, která měla upozornit kulturní Evropu na poměry v zalitavské části habsburské monarchie.¹¹ Masaryk našel v Kálalovi dobrého pomocníka pro své konkrétní záměry, ale v bližší vztah jejich setkání nikdy nepřejšlo. Jejich cesty se poté rozešly a další vzájemný kontakt se omezil jen na několik formálních dopisů po roce 1918.¹²

Na východní Moravě našel Kálal i svou životní partnerku Annu Kalusovou, dceru frenštátského lékaře a politika Rudolfa Kaluse, se kterou se v roce 1892 oženil a založil s ní rodinu.¹³

Pro svou veřejnou činnost a pro své nekonvenční pedagogické zásady se Karel Kálal na Moravě často dostával do konfliktu s nadřízenými školskými orgány i s místním klérem. Nelehká práce učitele v ekonomicky slabém a vůči novým myšlenkovým proudům spíše uzavřeném kraji Kálala fyzicky a duševně vyčerpávala a tak poté, co se ani po dlouholetém čekání nedočkal místa ředitele frenštátské měšťanské školy, rozhodl se opustit nejen moravskoslovenské pomezí, ale také státní službu.¹⁴ Mimo to, od druhé poloviny 90. let 19. století začaly Kálalovi přicházet nabídky na pro něj velmi zajímavou, i když finančně nejistou, samostatnou literární

¹¹ *Publikace měla být přeložena do několika jazyků a rozeslána po Evropě. Nakonec se uskutečnil pouze německý překlad a brožurka na jaře 1903 vyšla pod názvem „Die Unterdrückung der Slovaken durch die Magyaren“ pod Kálalovým pseudonymem R. Targo.*

¹² *Literární archiv PNP, fond Karel Kálal. Korespondence přijatá. Tomáš Garrigue Masaryk Karlu Kálalovi. 1901; Opat, Jaroslav. Průvodce životem a dílem T.G. Masaryka. Česká otázka včera a dnes. Praha 2003, s. 110-111.*

¹³ *Literární archiv PNP, fond Karel Kálal. Tisky a výstřižky. Články o rodině Karla Kálala z let 1863-1912; Ottův slovník naučný, díl 13., Praha 1888-1909, s. 767.*

¹⁴ *Literární archiv PNP, fond Karel Kálal. Rukopisy cizí. Kálal, Miroslav. Karel Kálal – pracovník za jednotu československú.*

práci, orientovanou především na problematiku česko-slovenských vztahů, které ho od této chvíle často přiváděly na myšlenku vzdát se učitelského povolání docela.¹⁵

Přesto se Kálal ještě na dalších deset let stal ředitelem soukromých dívčích škol. Krátce působil ve Velkém Meziříčí, později v Písku. Myšlenka založit v Písku dívčí průmyslovou školu, podobnou Vesně v Brně nebo Světlé ve Velkém Meziříčí, byla původním Kálalovým projektem, do kterého s pomocí svých píseckých přátel¹⁶ postupně zainteresoval místní obecní zastupitelstvo.¹⁷ I když Kálal získal s ředitelským postem na písecké škole stabilní příjem a dobré sociální postavení, ani zde, ve svém rodném kraji, nebyl nakonec spokojen. Práce a starosti spojené se zakládáním školy (průmyslová škola založená r. 1906 byla o rok později rozšířena o školu obchodní a k té pak přibyla ještě škola pokračovací) ho odváděly od práce ve prospěch Slovenska¹⁸ a podobně jako na Moravě, i tady se Kálal dostával do sporů s kurátorem školy, složeným převážně z místního zastupitelstva. Vzájemné antipatie a neshody se správou školy, na nichž měla svůj podíl i Kálalova konfliktní povaha, rostly rok od roku, až nakonec vyvrcholily jeho odchodem.¹⁹

Kálalova rodina, odkázaná na nepatrnou státní penzi (190 K měsíčně)²⁰, se tak na počátku léta 1914 odstěhovala do Prahy. Začala válka a Kálalovi nezbyvalo nic jiného, než se zcela ponořit do literární práce, ať už psaní knih (většina z nich ovšem mohla vyjít až po válce) nebo publicistické činnosti, aby finančně zajistil rodinu.²¹ Tak, jak se chýlila válka ke konci, stup-

¹⁵ *Literární archiv PNP, fond Karel Kálal. Korespondence přijatá. Karol Salva Karlu Kálalovi. 8. 7. 1895, 11. 7. 1895. František Pastřnek Karlu Kálalovi. 21. 10. 1901, 23. 10. 1902.*

¹⁶ *Jednalo se o Karla Dvořáka, přednostu soudních kanceláří v Písku; Kálalova přítel ze studií Františka Voráčka; učitele Josefa Jaroše apod. SOkA Písek, fond Odborná škola pro ženská povolání Písek. Pamětní kniha.*

¹⁷ *SOkA Písek, fond Odborná škola pro ženská povolání Písek. Pamětní kniha.*

¹⁸ *Literární archiv PNP, fond Karel Kálal. Korespondence rodinná. Karel Kálal Josefu Konvičkovi. 15. 11. 1907.*

¹⁹ *SOkA Písek, fond Odborná škola pro ženská povolání Písek. Pamětní kniha.*

²⁰ *Literární archiv PNP, fond Adolf Heyduk. Korespondence přijatá. Karel Kálal Adolfu Heydukovi. 31. 1. 1915, 3. 3. 1916, 11. 7. 1918.*

²¹ *Literární archiv PNP, fond Adolf Heyduk. Korespondence přijatá. Karel Kálal Adolfu Heydukovi. 31. 1. 1915, 3. 3. 1916.*

ňovala se také Kálalova činnost na poli československé politické jednoty. Během cest po českých zemích přednesl v průběhu roku 1918 téměř sto třicet přednášek, ve kterých akcentoval právo Čechů a Slováků na jejich spojení ve společném státě.²²

Se vznikem svobodného Československa přijal Kálal nabídku místa ve slovenském oddělení Ministerstva školství a národní osvěty. Ve funkci ministerského tajemníka začal pracovat jako referent slovenského odborného školství, jehož úkolem bylo monitorovat průmyslové a obchodní potřeby různých slovenských krajů a podle možností zakládat v jednotlivých oblastech odborné školy příslušného zaměření.²³ Podle vyjádření lidí z Kálalova nejbližšího okolí ho práce v kanceláři příliš nenaplňovala, takže již po dvou letech využil možnosti odejít na Slovensko jako inspektor živnostenských pokračovacích škol a organizátor lidové výchovy.

Ačkoli se Kálalovi usadili v Banské Bystrici, v rodině staršího syna Miroslava, větší část Kálalovy práce se odbyvala na cestách. Její hlavní náplní byly přednášky, které měly propagovat česko-slovenské spojení i mezi nejnižšími slovenskými vrstvami. Taková práce byla samozřejmě velmi namáhavá a vyčerpávající a šedesátiletý Kálal ji záhy pocítil na svém zdraví. Jeho úsilí nadto naráželo čím dál více na odpor Slováků, a to nejen autonomistů. Svými výroky o vzájemném poměru českého a slovenského národa, ve kterých nepřestával Slováky paternalisticky označovat za „mladšího, méně zkušeného a chudšího bratra“, si proti sobě popudil jak slovenské politické deníky, tak i některé své někdejší přátele na Slovensku.²⁴

I proto v říjnu 1922 přijal místo ředitele Obchodní akademie v Banské Bystrici, aby již na konci roku nastoupil na zdravotní dovolenou a ve svých třiašedesáti letech odešel trvale do penze. Odstěhoval se i s rodinou zpět

²² Zbavitel, A. *Karel Kálal ve službách československé jednoty*. Praha 1929, s. 24.

²³ Pražák, A. *Dik Karlu Kálalovi*, s. 56-59; Dr. Folprecht, J. *Karel Kálal v úřadě*, s. 60-62. In: *Sborníček k sedmdesátým narozeninám lidovýchovného pracovníka spisovatele Karla Kálala*, Praha 1930.

²⁴ *Literární archiv PNP, fond Karel Kálal. Tisky a výstřižky. Články o životě a díle Karla Kálala z let 1895-1997*; Zbavitel, A. *Karel Kálal ve službě lidové výchovy na Slovensku*. Osvěta 1927, č. 7.

do Prahy a posledních sedm let života strávil nad literární prací, pořádáním a vydáváním svých sebraných spisů u nakladatele Leopolda Mazáče.

Zemřel 4. srpna 1930 ve svém bytě v Praze Bubeneč.²⁵

Kálalovy příjmy z publicistické a literární činnosti²⁶

V hrubých obrysech jsme se seznámili s hlavními body Kálalova života, nyní se zaměříme na jeho materiální zázemí a položíme si otázku, jaké strategie Kálal užíval k hmotnému zajištění své rodiny, co pro něj znamenaly peníze, jakou jim přiznával hodnotu, za co je byl ochoten utrácet a jakým způsobem ovlivňovaly jeho veřejnou činnost. Zároveň se pokusíme na Kálalově úsilí o zabezpečení rodiny naznačit hlavní pilíře jeho životní filozofie a jeho životních postojů.

Jak víme, až do roku 1914 měl Karel Kálal stále učitelské povolání, které mu zajišťovalo pravidelný plat. Jako učitel placený z veřejného rozpočtu (ve státní službě působil do roku 1904) však rozhodně nevydělával takové sumy, které by jeho rodině dovolovaly žít bez existenčních starostí.²⁷ Podobně jako někteří Kálalovi kolegové, i on začal záhy ke svému služnému na měšťanské škole ve Frenštátu pod Radhoštěm přidávat honoráře za svou literární činnost.

Zprvu se jednalo o menší příspěvky do pedagogických a dětských časopisů (Pedagogické rozhledy, Dětské květy, Malý čtenář, slovenské – Dom a škola, Priatol dietok), později se jeho články objevovaly pravidelně také v některých kulturních a osvětových revue (Osvěta, Květy, Světozor, Slovanský přehled, Naše doba, Čas). Záběr novin a časopisů, do kterých přispíval, se nadále rozšiřoval. Postupně přešel k publikování

²⁵ *Literární archiv PNP, fond Karel Kálal. Tisky a výstřižky. Články k smrti a úmrtí Karla Kálala v roce 1930. Národní Politika, 5. 8. 1930.*

²⁶ *Ačkoli byla v roce 1892 v Rakousku – Uhersku zavedena korunová měna, byl zvyk na předchozí měnu natolik silný, že se ještě dlouhou dobu běžně uplatňovalo počítání na zlaté a krejčary. Také Karel Kálal často používá ve svých záznamech zlatníkový systém, a to až do první světové války. Pokud tyto prameny srovnávám s jinými, vedenými v korunách, převádím zlaté na koruny v poměru 1:2 a uvádím tyto údaje v závorkách.*

²⁷ *„Nekouřím, jsem abstinent (žena také), žena ušije vše na sebe i na chlapce, každý krejcar v dlani obracíme a přeče ku 1300 zl. služného přidávám skromný honorář.“ Literární archiv PNP, fond František Pastrnek. Korespondence přijatá. Karel Kálal Františku Pastrnkovi. 21. 10. 1901.*

článků ve slovenském tisku (Národní noviny, Slovenský týždeň, Denica, Slovenské listy, Hlas, apod.) a během první světové války také v politicky zaměřeném tisku, kterému se jinak většinou vyhýbal (Národní politika, Venkov, Večer).²⁸

Literární činnost se tak stala nedílnou součástí Kálalova veřejného působení, časem se pokoušel i o menší brožurky, nejprve věnované problematice alkoholismu a kouření (Z pod Tater 1896, O kouření 1900, Účinky lihových nápojů 1900) a společně se svým přítelem Karolem Salvou se pustil do přípravy česko – slovenského slovníku. Poté, co přijal místo ředitele v Písku začal psát také beletrii. Zprvu vycházely jeho povídky pouze v časopisech, ale brzy se dočkal i jejich knižního vydání. Autorský honorář za knihy nebyl alespoň zpočátku nijak závratný, Kálalův zisk z jednoho vydaného titulu se pohyboval mezi 100-350 K.²⁹ Jeho výdělek nezávisel jen na rozsahu a tématu knihy, svou roli sehrála i nabídka nakladatele, velikost a výtvarné provedení nákladu apod.

V Kálalově literární činnosti zaměřené na slovenskou problematiku se odrazilo jeho přesvědčení, že českou veřejnost je třeba co nejdůkladněji seznamovat se slovenskou situací a vštěpovat jí vědomí společných kulturních a politických cílů. Většina jeho prací o Slovensku proto měla propagační ráz a byla založena převážně faktograficky a dokumentárně. Kromě studií o slovenském lidu, jeho potřebách a utrpení (Obrázky zpod Tater 1907, Z posledních let jařma 1919 aj.) či propagačních a agitačních brožur (Die Unterdrückung der Slovaken durch die Magyaren 1903), věnoval část svého úsilí psaní vlastivědných a turistických průvodců po Slovensku (Slovensko a Slováci 1905, Slovenské pohledy 1917, pro mládež: Na krásném Slovensku 1903, Slovensko v české škole 1914 aj.). Nelze opominout ani Kálalovy popularizační práce dějepisné (Přehled slovenských dějin 1930, Češi na Slovensku 1919).³⁰

²⁸ Relativně úplný výčet titulů Kálalovy literární tvorby obsahuje *Lexikon české literatury*. Praha 1993. Díl 2. Svazek II (K-L), s. 616-617.

²⁹ *Kniha „Na krásném Slovensku“ vylepšila v roce 1903 Kálalův rodinný rozpočet o 240 K, u stejného nakladatele tiskl i v roce 1918 „Rozhled po dějinách Slovenska“ a tentokrát činil jeho honorář 132 K. V roce 1907 obdržel Kálal za knihu „Obrázky zpod Tater“ 352 K, brožurka „Výhubit“ mu vydělala 120 K. Literární archiv PNP, fond Karel Kálal. Korespondence přijatá. Josef Richard Vilímek Karlu Kálalovi. 22. 5. 1903, 16. 4. 1918; Notesy. Poznámkový sešit 1906/1907.*

³⁰ *Lexikon české literatury*. Praha 1993. Díl 2. Svazek II (K-L), s. 616-617.

V době svého působení na dívčích školách ve Velkém Meziříčí a v Písku vydal také svá první ucelená pedagogická díla – popularizační výchovatel-ské brožury určené pro mládež, ale i širší veřejnost (Životní program 1909, Dívka dospívající 1913, později Věno českých dívek 1915).³¹

A konečně, Kálal v této době začíná psát i knihy beletristické, především povídky určené k propagaci československé vzájemnosti (Nevěsta z Tater časopisecky 1909, knižně 1912, Hranice 1914, Co si dva chlapci dopisovali 1909). Beletristický háv získaly i některé jeho pedagogické práce (Jiný duch 1919).

V čase první světové války se Kálal zabýval také životními osudy Františka Palackého. Z nashromážděného materiálu později vytvořil výchovné pojednání pro českou mládež (Palackého mladá léta 1925).

Hlavním záměrem Kálalových knih bylo především „poučit a vychovat čtenáře“ a tím také mnohdy trpěla umělecká stránka jeho díla. Sám Kálal si toho byl velmi dobře vědom a ani neskrýval, že „*nikdy nebyl z těch, kteří by umělecky nebo filosoficky razili nové cesty*“.³² O tom, že Kálalovo beletristické dílo nebylo z uměleckého hlediska hodnotné, nepochybovala už většina Kálalových současníků, tím spíše dnešní literární obec. Přesto kritici jeho spisů většinou uznávali národní a osvětový rozměr jeho tvorby a někteří z nich mu dokonce přiznávali přední místo mezi autory tendenčních povídek. Zdá se, že Kálal většinou dokázal ve svých knihách docílit svého úmyslu – naklonil čtenáře svému poselství. Dokladem popularity Kálalových knih je i skutečnost, že se poměrně dobře prodávaly. Většina titulů se za Kálalova života dočkala alespoň druhého vydání, některé z nich byly vydány dokonce třikrát.³³

³¹ *Lexikon české literatury. Praha 1993. Díl 2. Svazek II (K-L), s. 616-617.*

³² *Literární archiv PNP, fond Karel Kálal. Tisky a výstřižky. Recenze na díla Karla Kálala z let 1901-1932. (článek pod titulem Československá republika psala).*

³³ *Jedná se převážně o popularizační práce se slovenskou tematikou (Co si dva chlapci dopisovali, Na krásném Slovensku) a výchovné brožurky určené mladým dívkám (Dívka dospívající, Věno českých dívek). Pravděpodobně největší oblibu si získala kniha Nevěsta z Tater (1912), která byla otiskována již v průběhu roku 1909 na stránkách Zlaté Prahy, kde zvítězila v literární anketě čtenářů jako nejoblíbenější beletristický příspěvek tohoto časopisu v roce 1909. Do roku 1925 se dočkala čtyř vydání.*

V čem tedy spočíval Kálalův literární úspěch? Posuzovatelé jeho díla často uvádí, že si Kálal získával své čtenáře „prostotou a přímočarostí“, oceňovali jeho „dar mluvit k srdci“, dokázal prý psát „srdečně teplým způsobem, který odváděl své čtenáře s sebou“.³⁴ I sám Kálal pokládal svůj jasný a čitelný styl, bez metafor a jiných literárních příkras za svoji přednost a jeho původ viděl ve své pedagogické profesi: „Hodně konkrétně, mne škola, nevtipní žáci naučili podávat pojmy analysou, učitelé vytýkají profesorům, že jsou syntetické. Podmět ono je mlha. Já si získávám čtenáře srozumitelností a jí pronikám k srdci.“³⁵ Nezapomínejme však ani na skutečnost, že ačkoli již od 80.let 19. století byly vzájemné styky mezi Čechy a Slováky poměrně intenzivní, informací o sobě navzájem měli stále málo. Kálal jako málokdo dokázal této situace využít a svými znalostmi o Slovensku tak de facto zaplnil mezeru na českém knižním trhu. Také beletristické práce si získávaly své čtenáře především svým obsahem, zejména pro mladé dívky byla přitažlivá témata šťastných, naplněných lásek naivních slovenských krásk k hluboce mravně a vlastenecky založeným českým mužům, život dospívajících dívek v prostředí penzionátu a jiné náměty týkající se životních problémů mladých lidí.

Spisovatelská činnost Kálala natolik pohltila, že na přelomu století několikrát uvažoval o odchodu do penze, aby se mohl zcela věnovat literatuře, protože práce ve škole a v různých osvětových spolicích ho od psaní neustále odváděla. Stejně tak těžce snášel podřízené služební postavení. Připomeňme, že v roce 1904 skutečně odešel natrvalo ze státní služby, nicméně opět zakotvil na poli pedagogickém, tentokrát jako ředitel soukromých dívčích škol.

Proč se Kálal znovu ponořil do nesnadného pedagogického úsilí, ztíženého o to víc, že odborné dívčí školy v Písku byly na samém počátku své existence a hlavní tíha celé budovatelské práce spočinula na něm? Proč nedal přednost samostatnému působení v Praze, kde by zajistil rodinu literární činností, kde mu díky staré Riegrově přímluvě nabízela podporu pražská obec, v případě nouze mohl zažádat o podporu České Akademie a Svatoboru a Dušan Makovický sliboval tajnou finanční podporu ze Slovenska?³⁶

³⁴ *Literární archiv PNP, fond Karel Kálal. Tisky a výstřižky. Výstřižky o životě a díle Karla Kálala. (Karel Velemínský: Památce Karla Kálala); Recenze na díla Karla Kálala z let 1901-1932 (Národní listy. 14. 10. 1917. Fdky).*

³⁵ *Literární archiv PNP, fond Karel Kálal. Korespondence rodinná. Karel Kálal Miroslavu Kálalovi. 15. 5. 1929.*

³⁶ *Literární archiv PNP, fond Karel Kálal. Korespondence rodinná. Karel Kálal Josefu Konvičkovi. 13. 5. 1906.*

Rozhodující úlohu tu sehrály obavy o finanční zabezpečení rodiny do budoucna. Jak se již dříve několikrát ukázalo, zajistit si v Praze samostatnou existenci a pomáhat svou literární a publicistickou činností Slovákům, nebylo pro živitele rodiny vůbec jednoduchou záležitostí. Už starší pokus Františka Ladislava Riegra a Františka Pastrnka z roku 1901 získat Kálala k přesídlení do Prahy ho upozornil na to, že všechny slibované příspěvky od nejruznějších uměleckých a osvětových spolků byly vždy bez záruky a jen na několik málo let. A tak Kálal, také po poradě s Tomášem Garriguem Masarykem a Františkem Zákrejsem, nabídku odmítl.³⁷ Stejně tak učinil i v roce 1906. Vidina dobrého sociálního a materiálního zabezpečení v Písku tak nakonec zvítězila nad obavami o nejistou budoucnost rodiny v Praze.

Tento způsob rozhodování můžeme považovat za jeden z typických v Kálalově uvažování. Vždy, když si Kálal pokládal otázky týkající se jeho dalšího profesního působení, zmapoval si nejprve všechny možnosti svých případných příjmů a zároveň zvážil spolehlivost nabízených záruk. Kálala nejvíce odrazovala právě finanční nejistota. Často přijal raději nižší plat, který měl stoprocentně garantován, než aby riskoval vyšší příjem za cenu toho, že by ho nakonec nezískal. Podobné postoje se objevují i u Kálalových přátel a kolegů, kteří ho stejně tak varovali před pochybnou budoucností „na volné noze“.³⁸

Nepřekvapí proto, že když po dvou letech strávených v Písku znovu zjišťoval, jaké by byly jeho vyhlídky v Praze³⁹, protože ani zde nenacházel potřebný klid pro psaní a plné pracovní uspokojení, dal znovu přednost jistému finančnímu zázemí. K tomuto rozhodnutí jistě nemálo přispělo také narození druhého syna Dušana v roce 1909 (prvorozený Miroslav se narodil v roce 1893), který přišel na svět po sedmnácti letech manželství, v době, kdy jeho otci bylo bezmála padesát let. Kálal se zdravotně necítil právě nejlépe a tak ho obavy o synovo zaopatření nepřestaly pronásledovat do konce života.

³⁷ *Literární archiv PNP, fond Karel Kálal. Korespondence přijatá. František Pastrnek Karlu Kálalovi. 21. 10. 1901, 23. 10. 1902; Korespondence rodinná. Karel Kálal Josefu Konvičkovi. 16. 10. 1902.*

³⁸ *Literární archiv PNP, fond Karel Kálal. Korespondence rodinná. Karel Kálal Josefu Konvičkovi. 16. 10. 1902.*

³⁹ *Literární archiv PNP, fond Karel Kálal. Korespondence rodinná. Karel Kálal Josefu Konvičkovi. 24. 12. 1907; fond František Táborský. Korespondence přijatá. Karel Kálal Františku Táborskému. 30. 3. 1908.*

Ředitelský post v Písku přinesl rodině poměrně slušné příjmy, v roce 1910 činil Kálalův plat 4 800 K ročně. Spolu s penzí, honoráří za literární činnost a úroky z úspor, tak Kálalův příjem v Písku v letech 1909-1911 obnášel v průměru 7 000-8 000 K ročně. Takový plat již dovozoval část peněz ukládat na horší časy. V rozmezí let 1907-1914 uschoval Kálal každý rok v různých peněžních ústavech zhruba 2 000-3 000 K. Zbylé peníze, v průměru okolo pěti tisíc ročně, rodina utratila.⁴⁰

Peníze Kálal ukládal doma i na Slovensku, např. v Úvěrové bance v Ružomberku, v Pražském úvěrním ústavu či v Ústřední učitelské záložně. Zde měl dokonce v roce 1910 otevřeny dva účty, jeden vlastní a druhý pro mladšího syna Dušana. Částka na každém z nich dosahovala přes 2 500 K. Druhému ze synů, Miroslavovi, ukládal peníze u poštovní spořitelny.⁴¹ Kálal si uvědomoval, že svým dětem nemůže odkázat hospodářství, snažil se tedy jejich budoucnost založit na vzdělání, a proto byly naspořené peníze určeny především na studia obou synů. Zároveň ovšem sloužily i jako hmotná rezerva v případě Kálalovy nemoci či smrti. Kálala vedla ke spoření v bance také obava z neúčelného utrácení peněz, proto se ani mimořádné příjmy v průběhu roku, často dosahující jen velmi malých částek, nezdráhal zasílat do peněžních ústavů.⁴²

Kálal se snažil dát na rady svých přátel (především Adolfa Heyduka a Zikmunda Wintera) a využít také finančních příspěvků z nadačních fondů některých uměleckých a vědeckých spolků. Na počátku minulého století tak několikrát čerpal z fondů České Akademie a Svatoboru a získal podporu ve výši téměř 2 000 K na svou literární činnost.⁴³

Součástí hmotných rezerv Kálalovy rodiny byly také cenné papíry. Mezi nejhodnotnější patřily dlužní úpisy Zemské banky v Praze, které Kálal koupil v roce 1910 a které ke dni jeho smrti nabyly hodnotu necelých

⁴⁰ *Literární archiv PNP, fond Karel Kálal. Notesy; Korespondence rodinná. Karel Kálal Josefu Konvičkovi. 24. 12. 1907.*

⁴¹ *Literární archiv PNP, fond Karel Kálal. Notesy. Poznámkový sešit školní 1909-1910. Učitelský zápisník 1908-1909.*

⁴² „*My v roce 1910 utratili 2850 zl. jistě. Pomysli, kdybych nemohl učit, jak budeme žít z 1156 zl.? To jsou velké starosti. Osvědčený prostředek je hned prvního poslat část pryč. My máme služku útratnou.*“ *Literární archiv PNP, fond Karel Kálal. Korespondence rodinná. Karel Kálal Josefu Konvičkovi. 9. 1. 1911, 25. 2. 1916.*

⁴³ *Literární archiv PNP, fond Karel Kálal. Notesy. Poznámkový sešit 1906/1907 a 1913/1914.*

10 000 Kč.⁴⁴ V průběhu života získal podíly také v některých společnostech, asi nejvýznamnější byla jeho účast v Ústředním nakladatelství a knihkupectví učitelstva československého (jeho podíl v této společnosti činil v roce 1930 cca 7 000 Kč), ostatní podíly, např. investice do Díelňi v Turčianskom Sv. Martine na Slovensku, byly zanedbatelné. Především v letech 1909-1911 dbal Kálal také o pojištění, a to jak vlastní, tak i dalších členů rodiny. Částky na pojistkách však nedosahovaly takových hodnot, aby mohly sehrát ve finančním zázemí rodiny výraznější roli.⁴⁵

Slibný vzestup rodinného rozpočtu v době Kálalova působení v Písku byl rázně přerušeno v roce 1914. Na rozdíl od předchozích let učinil Kálal nepromyšlený krok. Připomeňme, že po aféře v píseckém tisku⁴⁶ se hluboce dotčený jednáním píseckého kuratoria, rozhodl vzdát všech svých funkcí na zdejších odborných dívčích školách a odejít do Prahy. Jeho odchod byl náhlý a tomu odpovídalo i odstupné, které činilo pouze 600 K ročně po dobu deseti let. Skromná státní penze 190 K měsíčně (tj. cca 2280 K ročně) tak nyní tvořila kromě peněz z Písku jediný stálý příjem rodiny.⁴⁷

Rodině, která byla v posledních letech zvyklá utratit i přes 5 000 K ročně, nemohla samozřejmě suma nedosahující částky ani třech tisíc korun stačit. Nadto začala válka, ceny potravin neúměrně vzrostly a starší z Kálalových synů právě studoval na vysoké škole. Kálalovi nezbývalo nic jiného, než začít vybírat našetřené úspory a psát.⁴⁸

V letech 1915 a 1916 získal Kálal za pravidelné články o Slovensku a beletristické příspěvky do novin v průměru 1250 K za rok, což byl oproti

⁴⁴ *Literární archiv PNP, fond Karel Kálal. Korespondence rodinná. Karel Kálal Josefu Konvičkovi. 9. 1. 1911; Archiv hlavního města Prahy. Okresní soud civilní pro Prahu-sever. Spisy o projednání pozůstalosti po Karlu Kálalovi z Bubenče zemřelém 4. 8. 1930.*

⁴⁵ *Archiv hlavního města Prahy. Okresní soud civilní pro Prahu-sever. Spisy o projednání pozůstalosti po Karlu Kálalovi z Bubenče zemřelém 4. 8. 1930; Literární archiv PNP, fond Karel Kálal. Notesy. Poznámkový sešit školní 1909-1910.*

⁴⁶ *Více viz poznámka 94.*

⁴⁷ *Literární archiv PNP, fond Adolf Heyduk. Korespondence přijatá. Karel Kálal Adolfu Heydukovi. 31. 1. 1915, 3. 3. 1916, 11. 7. 1918.*

⁴⁸ *Literární archiv PNP, fond Adolf Heyduk. Korespondence přijatá. Karel Kálal Adolfu Heydukovi. 11. 7. 1918; fond Karel Kálal. Korespondence přijatá Adolf Heyduk Karlu Kálalovi. 1915; Notesy. Poznámkový notes 1915. Poznámkový sešit 1916/1917.*

předchozímu období dvojnásobek. Jednak začal publikovat své práce zaměřené na česko-slovenské vztahy také v politickém tisku, kde byl lépe honorován (nejvíce si pochvaloval výdělky v Národní politice), a zároveň ho od psaní neodváděly žádné jiné pracovní povinnosti, takže stihl mnohem více, než dřív. Ačkoli se ponořil i do psaní beletrie a spisů pro Slovensko (na počátku roku 1916 měl u svých nakladatelů celkem 5 knih, některé již dávno vytištěné), většinu plodů své knižní tvorby mohl sklídit kvůli cenзуře až po válce.⁴⁹

Mezi Kálalovy vedlejší příjmy můžeme zařadit také jeho přednáškovou činnost zaměřenou na česko-slovenskou vzájemnost, kterou se ojediněle zabýval i před válkou (v letech 1906-1908 v souvislosti s událostmi v Černové na Slovensku⁵⁰) a která vyvrcholila v letech 1917-1918. Ačkoli Kálal neposkytoval své řečnické služby zcela zdarma, byly náklady spojené s cestováním a ubytováním natolik vysoké, že jen ojediněle nepřevyšovaly jeho výdělek. V časech války se však rodině přednáškové turné přeci jen vyplatilo. K chudému rozpočtu přidal Kálal v roce 1918 850 K a přivezl také velké množství potravin a dalších domácích potřeb (např. 12 kg tuku, 2,5 m zimního sukna, 40 kg mouky, cikórii, mýdlo).⁵¹

Nejtěžší roky si tak Kálalovi odbyli především v prvních dvou letech války, kdy se dokonce museli vzdát služby, na kterou byli dlouhá léta zvyklí.

⁴⁹ *Literární archiv PNP, fond Adolf Heyduk. Korespondence přijatá. Karel Kálal Adolfu Heydukovi. 3. 3. 1916 a 16.10. 1916; fond Karel Kálal. Korespondence rodinná. Karel Kálal Josefu Konvičkovi. 25. 2. 1916.*

⁵⁰ *Černová u Ružomberku byla rodištěm Andreje Hlinky, vedoucího představitele klerikálního hnutí na Slovensku. Místní obyvatelé si na vlastní náklady postavili nový kostel a trvali na tom, aby jej vysvětil právě Hlinka. Ten však byl v této době z kněžského stavu suspendován. Církevní hierarchie se s pomocí státních orgánů rozhodla, bez ohledu na nálady v obci, vysvětit kostel za Hlinkovy nepřítomnosti, 27. 10. 1907. Při této události došlo k incidentu a následně střelbě do shromážděného davu. Na místě zůstalo 15 mrtvých a přes 40 zraněných. Zásluhou Vavro Šrobára a českých slovákofílů, mimo jiné i Karla Kálala, se o událostech dozvěděla širší veřejnost v Čechách i v západní Evropě, kde vyvolala vlnu účasti a sympatií s utiskovanými Slováky. Novotný, J. Češi a Slováci za národního obrození a do vzniku Československého státu. Praha 1968, s. 192-193. Kolafa, Š. J. Tolstoj a Björnson ve slovenském zápase proti maďarizaci. Čeští slovakofilové v akci. Praha 1997, s. 88-104.*

⁵¹ *Literární archiv PNP, fond Karel Kálal. Korespondence rodinná. Karel Kálal Růžně Konvičkové. 29. 1. 1918.*

Na druhé straně hojně využívali příbuzenských svazků na venkově a vždy část roku strávili v Černešovicích u Bechyně u Káralovy sestry, která jim pomáhala překonat potravinovou krizi.⁵²

Po vzniku Československa se Káralovo sociální a finanční postavení opět výrazně zlepšilo. Za přispění prof. Františka Drtiny získal post referenta odborného školství slovenského oddělení Ministerstva školství a osvěty. Podle platných směrnic byl zařazen do VII. platové třídy a jeho plat i nadále stoupal. V roce 1921 náležel svým příjmem do VI. třídy platových tabulek. Káralova rodina nestrádala ani když její živitel odešel v roce 1923 trvale do penze. V roce 1929 dosahoval Káralův roční důchod částky 37 026 Kč, v roce 1930 mu byl zvýšen na 49 200 Kč. Spolu s tzv. výchovným, které Káral pobíral na mladšího syna Dušana, který ještě studoval na vysoké škole, tak činil Káralův roční příjem v posledním roce jeho života 51 000 Kč.⁵³

Ani na odpočinku se Káral nevzdal literární činnosti, a tak své příjmy dále doplňoval vydáváním nových knih i starších publikací. Na sklonku života zahájil s Leopoldem Mazáčem rozsáhlý projekt, v jehož rámci měly vyjít všechny jeho významnější práce v souborném vydání. Edice sebraných spisů Karla Kárala byla zahájena v roce 1928 a ukončena rok po autorově smrti, v roce 1931. Vycházela ve třech řadách, každá z nich čítala šest svazků. Ještě za autorova života vyšla celá řada „Spisů pro mládež“, vydání dalších svazků („Spisy etické“ a „Spisy slovakofílské“) později řídil jeho starší syn Miroslav. Celý projekt vynesl rodině slušný příjem, za řadu knih pro mládež činil honorář cca 40 000 Kč, spisy etické měly podle plánu přinést zisk 25 000-30 000 Kč.⁵⁴

⁵² *Literární archiv PNP, fond Karel Káral. Korespondence rodinná. Karel Káral Josefu Konvičkovi. 25. 2. 1916; fond Božena Benešová. Korespondence přijatá. Karel Káral Boženě Benešové. 2. 7. 1916; fond Adolf Heyduk. Korespondence přijatá. Karel Káral Adolfu Heydukovi 7.3.1917.*

⁵³ *Literární archiv PNP, fond Adolf Heyduk. Korespondence přijatá. Karel Káral Adolfu Heydukovi. 3.12.1918 a 8.7.1921; Archiv hlavního města Prahy. Okresní soud civilní pro Prahu-sever. Spisy o projednání pozůstalosti po Karlu Káralovi z Bubenče zemřelém 4. 8. 1930.*

⁵⁴ *Literární archiv PNP, fond Karel Káral. Korespondence rodinná. Anna Káralová Josefu Konvičkovi. 9. 9. 1930. Leopold Mazáč Miroslavu Káralovi. 7. 2. 1931.*

Struktura rodinných výdajů

Víme již, jakým způsobem si Karel Kálal peníze opatroval, nyní se pokusíme seznámit také se skladbou jeho výdajů. Vyjdeme přitom z finanční bilance, kterou si někdy na přelomu let 1909 a 1910 zapsal sám Karel Kálal. Jak vidíme z tabulky níže, celkové výdaje rodiny (2 178 zl., tj. 4 356 K) za rok 1909 si rozdělil do několika kategorií podle účelu vynaložení a doplnil je procentuálním zastoupením jednotlivých položek.⁵⁵

Položka	Výdaje ve zl.	Výdaje v %
Strava	880 zl.	40 %
Byt	352 zl.	16%
Šat	396 zl.	18%
Otop, světlo	110 zl.	5%
Lékař, léky	66 zl.	3%
Daně	110 zl.	5%
Zábava, dary	88 zl.	4%
Literatura	66 zl.	3%
Služky	110 zl.	5%
Celkem	2 178 zl.	100%

Největší obnosy peněz zahrnovaly výlohy spojené s provozem domácnosti. Ať už se jednalo o nákup potravin, energie (uhlí, dříví, elektřina⁵⁶) či ošacení nebo platbu nájemného, Kálal vyčíslil celkové výdaje na 1 848 zl., tedy 84% celkových výdajů. Poměrně vysoké položky v rodinném rozpočtu poněkud překvapivě zahrnovaly platby za ošacení, ačkoli víme, že Anna Kálalová některé oděvy sama šila, a tím část nákladů ušetřila.⁵⁷ Jak vyplývá z dopisů příbuzným, utráceli Kálalovi i za ošacení, které ne-

⁵⁵ *Literární archiv PNP, fond Karel Kálal. Notesy. Poznámkový sešit-školní 1909/1910.*

⁵⁶ *V píseckém bytě Kálalových bylo zavedeno elektrické osvětlení.*

⁵⁷ *„Nekouřím, jsem abstinent (žena také), žena ušije vše na sebe i na chlapce, každý krejcar v dlani obracíme a přece ku 1300 zl. služného přidávám skromný honorář.“ Literární archiv PNP, fond František Pastrnek. Korespondence přijatá. Karel Kálal Františku Pastrnkovi, 21. 10. 1901.*

zbytně nepotřebovali a sloužilo spíše na reprezentaci.⁵⁸ K potvrzení sociálního statutu rodiny rovněž náleželo zaměstnávat služebnictvo, jehož financování, stejně jako výdaje na daních, představovalo pětiprocentní zátěž rodinného rozpočtu.

Jako samostatná položka rodinných financí se objevují platby za léky a lékařské ošetření. Za ně Kálalovi zaplatili v roce 1909 66 zl., což zhruba odpovídalo 3% celkových výdajů. Tento údaj však může být zkreslen faktem, že Anna Kálalová byla v roce 1909 těhotná, a tak se tyto výdaje jistě zvýšily také častější kontrolou jejího zdravotního stavu. To ostatně potvrzují i informace získané z jiných pramenů.⁵⁹

Je zajímavé, že Kálal rozdělil skupiny „zábava a dary“ a „literatura“ do dvou samostatných bodů. Vyvolává to otázku, zda považoval nákup a četbu denního tisku či knih za svou osobní zálibu, nebo zda tuto činnost chápal jako jistý druh sebevzdělávání. Zároveň není vyloučeno, že k zakoupeným knihám přistupoval individuálně – některé z nich vnímal jako pomůcku např. ve své pedagogické činnosti, jiné jako četbu pro chvíli oddechu. V každém případě, obě skupiny výdajů představují nezanedbatelné položky v rodinné pokladně, tvoří až 7% celkových výdajů.

Kálal si vedl údaje o rodinných výdajích i v jiných letech. Většinou ale máme k dispozici údaje jen pro několik málo měsíců v roce. Vybrala jsem proto celkem sedm měsíců z let 1908–1911⁶⁰ (z doby Kálalova působení v Písku), kde jsou tyto záznamy zachovány v relativní úplnosti, a pokusila jsem se je porovnat s údaji, které si poznamenal Kálal v roce 1909.

Do kolonky výdajů nebyly zahrnuty investice, tj. nákup cenných papírů, platby pojistného či vklady do některého z peněžních ústavů. Ponechala

⁵⁸ *Např. v roce 1904 si Anna Kálalová pořídila v Moravské Ostravě boa a rukávník za 31 zl. Literární archiv PNP, fond Karel Kálal. Korespondence rodinná. Karel Kálal Josefu Konvičkovi. 6. 12. 1904.*

⁵⁹ *Kálal si v některých letech vedl údaje o měsíčních rodinných výdajích, máme však k dispozici jen záznamy neúplné, z několika měsíců v roce. Pokusila jsem se záznamy z let 1908–1911 porovnat s Kálalovou roční bilancí z roku 1909. Struktura výdajů je do značné míry srovnatelná. Například platby za lékařské ošetření dosahují v letech 1908–1911 průměrné částky 2% rodinného rozpočtu. Literární archiv PNP, fond Karel Kálal. Notesy.*

⁶⁰ *Jedná se o prosinec 1908, leden a únor 1909, září–listopad 1910 a duben 1911. Na rozdíl od Kálalovy tabulky z roku 1909 se nejedná o roční, nýbrž měsíční vyúčtování. Více viz Přílohy. Literární archiv PNP, fond Karel Kálal. Notesy.*

jsem zde pouze Káralovy malé finanční půjčky soukromým osobám, o kterých lze pochybovat, zda byly někdy splaceny.

Ze sledovaného vzorku jsem zjistila následující údaje. Největší částky byly opět vynaloženy na provoz domácnosti, tj. nákup potravin, topiva, ošacení a platbu nájemného. Celková průměrná suma ve všech sledovaných měsících dosahovala u těchto položek zhruba 78,4% veškerých výdajů, přičemž nejvyšší byly od září do listopadu, kdy překračovaly hranici 80 i 90 %.

Záznamy z tohoto období poukazují také na to, že rodina věnovala měsíčně až téměř 9% celkových útrat na kulturu, zábavu a vzdělání. V tomto případě je však srovnání s Káralovou roční bilancí poněkud obtížnější, protože jsem byla nucena použít poněkud jiného členění výdajů do jednotlivých skupin, než uvádí Káral. Abych se totiž vyhnula spekulacím, do kterého souboru jednotlivé položky zařadit, spojila jsem výdaje na kulturu, zábavu a vzdělání v jednu kategorii. Objevují se zde tedy nejen částky za nákupy knih, předplatné tisku, dárky pro syny (kapesní nůž, oplatky, míč), ale také malé, blíže nespecifikované obnosy peněz určené pro manželku a děti, které mohly být určeny jak pro jejich osobní záliby, tak také na kulturní a vzdělávací účely.

Do výčtu výdajů jsem na rozdíl od Karla Kárala zařadila také položku představující náklady spojené s jeho mimoškolní činností, tj. např. výlohy spojené s cestováním či mimořádný nákup psacího stroje v lednu 1909. Ani tato suma nebyla totiž zcela zanedbatelná, měsíčně zastupovala průměrně 7,1%. I sám Káral se v dopisech několikrát zmiňuje, že část svého příjmu věnoval právě na podobné účely, značné částky utratil za rozsáhlou korespondenci ve spšpěch Slovenska.⁶¹

Jak vyplývá z měsíčních účtů v rodině, určitou část peněz věnovali Káralovi také na půjčky a dary příbuzným a známým, o něco menší položku ve výdajích pak tvořily jejich příspěvky na charitu.

Lze odhadnout, že průměrné měsíční náklady Káralových na provoz domácnosti spolu s potřebami každodenního života se v posledních letech před první světovou válkou pohybovaly průměrně kolem 180 zl. (360 K). Tato částka je však spíše orientační, nemálo záleželo na ročním období, např. na podzim stouply výlohy na provoz domácnosti v souvislosti s přípravou rodiny na zimu, jindy se jednalo o mimořádné výdaje jako byl např.

⁶¹ *Literární archiv PNP, fond František Pastrnek. Korespondence přijatá. Karel Káral Františku Pastrnkovi. 27. 6. 1898.*

nákup psacího stroje⁶² nebo pianina.⁶³ Citelným zásahem do rodinného rozpočtu byla později samozřejmě i první světová válka, která s sebou mimo jiné přinesla vysoké ceny potravin a běžných domácích potřeb.

Roční výdaje ve výši 2 178 zl. (4 356 K) z roku 1909 jsou tak vlastně nejnižší před první světovou válkou, již o rok později utratila rodina cca 5 700 K, v roce 1913 dokonce cca 6 700 K.⁶⁴ V dobách válečných pak překročily hranici 7 000 K.⁶⁵

Ačkoli po první světové válce, především ve dvacátých letech minulého století, byla rodina poměrně slušně finančně zajištěna, ani v této době se Kálalovým nevyhnuly existenční starosti, které byly způsobeny neobvyklými výdaji v rodinném rozpočtu. Právě na jejich příkladě si můžeme ukázat, jakou hodnotu měly v Kálalově životě pojmy jako jsou vzdělání, rodina, zdraví.

Kálalovy životní hodnoty

Ve dvacátých letech se Kálalův starší syn Miroslav, filolog, středoškolský profesor a živitel rodiny v Banské Bystrici, pokoušel o vydání „Slovenského slovníku z literatury aj nářečí“. Práce na slovníku mladou rodinu několik let finančně zatěžovala a nakonec pro něj Miroslav Kálal nenašel ani nakladatele. V této situaci Karel Kálal s manželkou synovi několikrát vypomohli nemalým peněžním obnosem a nakonec se rozhodli vydat slovník vlastním nákladem. Na tento projekt bylo nutné obstarat částku zhruba 150 000 Kč, a tak rodině i přes relativní dostatek peněz nezbylo nic jiného, než se zadlužit. Když si uvědomíme, že literární slovník nepatří na trhu mezi nejvyhledávanější typy publikací, můžeme právem pochy-

⁶² Kálal si zakoupil psací stroj v lednu 1909 za 117 K 46. Literární archiv PNP, fond Karel Kálal. Notesy. Poznámkový sešit – školní 1909/1910.

⁶³ Rodina si pořídila pianino v roce 1913 za 200 zl. (400 K). Tohoto hudebního nástroje pravděpodobně nejvíce užil Kálalův mladší syn Dušan, který, jak vyplývá z dopisů, na něj již v necelých čtyřech letech dokázal zahrát valčík. Literární archiv PNP, fond Karel Kálal. Korespondence rodinná. Karel Kálal Josefu Konvičkovi. 17. 2. 1913.

⁶⁴ Literární archiv PNP, fond Karel Kálal. Notesy. Poznámkový sešit – školní 1909/1910. Poznámkový notes 1915; Korespondence rodinná. Karel Kálal Josefu Konvičkovi. 17. 2. 1913.

⁶⁵ Literární archiv PNP, fond Karel Kálal. Notesy. Poznámkový sešit 1916/1917.

bovat o návratnosti, natož o výnosnosti celého podniku, což také vyplývá ze soupisu Káralovy pozůstalosti.⁶⁶

Na jedné straně tak můžeme považovat za hlavní motiv tohoto mimořádného finančního vydání blízky vztah otce k dospělému synovi a zároveň se tu otevírá příležitost interpretovat Káralovo jednání jako projev podpory vzdělání a osvěty, ve kterých spatřoval cestu, jak pomoci lidem z jejich špatného sociálního postavení, cestu, jak zlepšit vztahy mezi lidmi a v konečném důsledku také „pozvednout úroveň celého národa“. Vzdělání přikládal velký význam i při výchově svých synů, a to od jejich nejtělejšího věku, když značnou část výdělku investoval do jejich výuky. Obě děti získaly vysokoškolský diplom – starší syn vystudoval filologii na Filosofické fakultě Univerzity Karlovy, mladší Dušan na fakultě právnické. Také jejich intelektuální a uměleckou činnost všemožně podporoval (např. v roce 1913 rodina zakoupila tehdy čtyřletému Dušanovi pianino).⁶⁷

Velmi významné místo zaujímal v Káralově hodnotovém žebříčku zdraví. Jako živitel rodiny cítil velkou odpovědnost i za své vlastní zdraví. Neváhal proto věnovat dostatek času a peněz na jeho posílení. Jeho každoroční prázdninové cesty na Slovensko nebyly jen možností, jak obohacovat své poznatky o této zemi a jejích obyvatelích, ale vnímal je také jako příležitost k tomu, aby si tělesně i duševně odpočinul. Za podobným účelem podstoupil čas od času i několikaměsíční zdravotní dovolenou spojenou s léčbou v některých českých či slovenských lázních.⁶⁸

Značné výše dosáhly výdaje za léčbu v roce 1923. Káral, který se tehdy ocitnul až na pokraji fyzického a nervového zhroucení, zaviněném náročnou prací a negativním ohlasem, který vzbudily jeho názory na Slovensku, se rozhodl alespoň na čas odcestovat pryč ze země. Nejednalo se sice o jeho první zahraniční pobyt, již dříve navštívil se svou rodinou chor-

⁶⁶ *Literární archiv PNP, fond Karel Káral. Korespondence rodinná. Karel Káral Miroslavu Káralovi. 9. 2. 1926 a 29. 11. 1926; Archiv hlavního města Prahy. Okresní soud civilní pro Prahu-sever. Spisy o projednání pozůstalosti po Karlu Káralovi z Bubenče zemřelém 4. 8. 1930. Dluh za slovník nebyl ke dni Káralovy smrti splacen, činil cca 30 000 Kč.*

⁶⁷ *Literární archiv PNP, fond Karel Káral. Korespondence rodinná. Karel Káral Josefu Konvičkoví. 1913; Archiv hlavního města Prahy. Okresní soud civilní pro Prahu-sever. Spisy o projednání pozůstalosti po Karlu Káralovi z Bubenče zemřelém 4. 8. 1930.*

⁶⁸ *Např. v Trenčanských Teplicích. Literární archiv PNP, fond Karel Káral. Korespondence přijatá. Karel Velemínský Karlu Káralovi. 21. 10. 1922.*

vatské ostrovy Krk a Ráb,⁶⁹ nicméně tentokrát se jeho dovolená značně protáhla, domů se vrátil až po „*po čtyřech měsících a dvanácti dnech*“, jak si sám poznamenal.⁷⁰

Kálal se vypravil na cestu s manželkou v únoru 1923, cestovali vlakem z tehdejšího bydlíště v Banské Bystrici, přes Vídeň, Záhřeb a Sarajevo až do Gruže. Až do dubna pobýli v Dubrovniku, odtud se vypravili do Splitu, kde strávili asi čtrnáct dní a zbytek dovolené prožili na ostrově Ráb.⁷¹

Kálal si s sebou vezl v dinárech okolo deseti tisíc korun, ještě na počátku května si však raději napsal synovi o další tři tisíce korun uložené u Městské spořitelny v Banské Bystrici. Denně stál rodinu pobyt u moře cca 200 dinárů, což byly podle Kálala „*velké peníze*“.⁷² Celkové náklady na čtyř a půlměsíční zahraniční dovolenou se tedy nakonec vyšplhaly až na 10 698 Kč.⁷³ O tom, jak mnoho si cenil lidského zdraví tedy nelze pochybovat. A potvrzují to i mnohé další skutečnosti z jeho života.

O roli, významu a nedocenitelné hodnotě zdraví, nezbytné pro šťastný život každého člověka, se Kálal zmiňuje snad v každé své vychovatelské brožurce i v některých beletristických pracích. Zvlášť velký důraz kladl na úplnou abstinenci, tj. požadavek zcela se vzdát pití alkoholu a kouření tabákových výrobků. Kálal sám se stal úplným abstinentem během 90. let 19. století pod vlivem Dušana Makovického a zůstal jím po zbytek života. Všechny dostupné prameny poukazují na to, že byl abstinentem opravdu příkladným a nabádal ke stejnému jednání i své okolí.

Ani při tak významných událostech, jako byla například oslava Kálalových sedmdesátých narozenin v lednu 1930, kdy do Kálalova bytu v Bubenci proudila řada gratulantů, se nepodával žádný alkohol. Kálal to kome-

⁶⁹ *Literární archiv PNP, fond Karel Kálal. Korespondence přijatá. Karel Velemínský Karlu Kálalovi. 13. 12. 1922.*

⁷⁰ *Literární archiv PNP, fond Karel Kálal. Notesy. Poznámkový notes z roku 1923/1924.*

⁷¹ *Literární archiv PNP, fond Karel Kálal. Notesy. Poznámkový notes z roku 1923/1924; fond František Drtina. Korespondence přijatá. Karel Kálal Františku Drtinovi. 14. 3. 1923.*

⁷² *Literární archiv PNP, fond Karel Kálal. Korespondence rodinná. Karel Kálal Miroslavu Kálalovi. 4. 5. 1923.*

⁷³ *Literární archiv PNP, fond Karel Kálal. Notesy. Poznámkový notes z roku 1923/1924.*

toval slovy: „*Přijde host, srdce bych s ním rozdělil, ale piva ani vína mu nedám.*“⁷⁴ Kálal rovněž tvrdil, že jeho děti alkohol nikdy neokusily a také při příležitosti svatby staršího syna Miroslava v prosinci 1919 se popijely pouze minerální a ovocné šťávy.⁷⁵

Stejným způsobem se pokoušel vymýtit i další „zlozvyk“ – kouření. V tomto směru apeloval především na své nejbližší, i svou dlouholetou přítelkyni Boženu Benešovou v dopisech několikrát prosil, aby s kouřením přestala už kvůli svému dítěti.⁷⁶

Podle pozdějšího tvrzení časopisu „Čistý vzduch“, který byl orgánem Ligy nekuřáků v ČSR, a Československého spolku protikuřáckého, byl Kálalův spisek „O kouření“ z roku 1901 dokonce prvním pokusem o organizování jakéhosi protitabákového hnutí v českém prostředí.⁷⁷

Můžeme bez nadsázky říci, že péče o zdraví tvořilo přímo jeden ze tří pilířů Kálalovy životní filosofie. Pojdme se alespoň stručně seznámit s jejími hlavními rysy.

Kálalova životní filosofie

Kálalův životní názor vznikl vlastně už od jeho nejtělejšího mládí, částečně na pozadí jeho náboženského přesvědčení. Jako katolík vyrůstající v nábožensky tolerantní rodině se od studentských let seznamoval s „učením Ježíše, Husa a Komenského.“ Velké osobnosti ducha českých dějin na Kálala, jak sám několikrát zdůraznil ve svých vzpomínkách, velmi zapůsobily a on se pod vlivem jejich učení i svých vlastních životních zkušeností postupně stával sympatizantem evangelické tradice českého národa.⁷⁸ Špatné zkušenosti s výukou náboženství na jihočeských školách,

⁷⁴ Literární archiv PNP, fond Karel Kálal. *Korespondence rodinná. Anna Kálalová Josefu Konvičkovi. 5. 2. 1930; Tisky a výstřižky. Články o životě a díle Karla Kálala z let 1895-1997 (Odkaz vzácného učitele).*

⁷⁵ Literární archiv PNP, fond Karel Kálal. *Tisky a výstřižky. Články o životě a díle Karla Kálala z let 1895-1997 (Odkaz vzácného učitele).*

⁷⁶ Literární archiv PNP, fond Božena Benešová. *Korespondence přijatá. Karel Kálal Boženě Benešové. 1. 2. 1903.*

⁷⁷ Literární archiv PNP, fond Karel Kálal. *Tisky a výstřižky. Články o životě a díle Karla Kálala z let 1895-1997 (Čistý vzduch. Spisovatel Karel Kálal mrtev!, 5. roč., s. 1-2).*

⁷⁸ Karel Kálal o sobě. *Rozpravy Aventina 1928, č. 35, s. 347-348.*

ale i klerikální moravské prostředí, ve kterém strávil téměř dvacet let,⁷⁹ se také výrazně podepsaly na jeho postoji ke katolické církvi, který postupně přecházel od víceméně lhostejného a neutrálního stanoviska k jejímu zápornému hodnocení až ke konečnému odmítnutí.⁸⁰ Katolická víra rodičů již nedokázala na pozadí celkové společenské a duchovní krize přelomu století zodpovědět Kálalovy otázky po smyslu života, katolická církev jako instituce pak v jeho očích přímo zosobňovala popření hlásaných mravních hodnot.

Kálalův postoj k víře a náboženství se po celý život vyvíjel. On sám přiznává, že dlouhou dobu zůstával bez víry v Boha a ačkoli toužil být theistou, nemohl se k tomu propracovat.⁸¹ Teprve za války, kdy intenzivně prožíval existenční problémy a nevyhnuly se mu ani starosti o tehdy třiadvacitiletého syna Miroslava, který byl odveden v roce 1916 k rakouské armádě, „*pocítil Boha a uvěřil v něho*“.⁸² To dokládá i dopis ze stejného roku, ve kterém se svěřuje Josefu Rotnáglovi: „*Já jsem theista a věřím, že smrtí tělesnou duše vplývá v božství, kdež je blaze.*“⁸³

Na Kálalův poměr k víře měl velký vliv také jeho přestup s celou rodinou k církvi evangelické reformované v roce 1915, tedy v roce nanejvýš symbolickém, 500 let od Husova upálení. Ačkoli jeho vystoupení z řad katolíků se svým způsobem připravovalo již řadu let, ze strany Kálala se neobešlo bez určitých pochybností. Po určitý čas si pohrával s myšlenkou, zda by raději neměl zůstat zcela mimo církev.⁸⁴ K tomu se ale přeci jen v pohnuté válečné době a po diskusích s přáteli neodhodlal.⁸⁵ I když se tedy Kálalův přestup jeví v jistém světle spíše jako praktický krok, zdá se, že nakonec

⁷⁹ *Literární archiv PNP, fond Adolf Heyduk. Korespondence přijatá. Karel Kálal Adolfu Heydukovi. 17. 5. 1894; fond Vilma Sokolová-Seidlová. Korespondence přijatá. Karel Kálal Vilmě Sokolové-Seidlové. 5. 8. 1890.*

⁸⁰ Kálal, K. *Životní program, Praha 1909, s. 52.*

⁸¹ Karel Kálal o sobě. *Rozpravy Aventina 1928, č. 35, s. 347-348.*

⁸² Karel Kálal o sobě. *Rozpravy Aventina 1928, č. 35, s. 347-348.*

⁸³ *Literární archiv PNP, fond Josef Rotnágel. Korespondence přijatá. Karel Kálal Josefu Rotnáglovi. 6. 9. 1916.*

⁸⁴ *Literární archiv PNP, fond Adolf Heyduk. Korespondence přijatá. Karel Kálal Adolfu Heydukovi. 3. 3. 1916.*

⁸⁵ *Literární archiv PNP, fond Karel Kálal. Korespondence přijatá. Ivan Hálek Karlu Kálalovi. 15. 2. 1915; Karel Velemínský Karlu Kálalovi. 7. 4. 1915.*

přeci jen přispěl k jeho duševní spokojenosti: „*Já nyní, co jsem v církvi česko-bratrské, zažiji více chvil čistých, radostných, v našich shromážděních je docela jiná pobožnost.*“⁸⁶ Byl si ovšem vědom toho, že jeho představa Boha je poněkud odlišná, jeho Bůh nebyl Bohem zosobněným: „*Nepředstavuji si Boha jako krále na trůně sedícího, to nikoli, ale věřím v prasilu nanejvýš zduševnělou. Tělesnou smrtí duše vplývá v božství, jež je svrchovaná moudrost a láska a v takovém spojení nemůže být jinak než blaze.*“⁸⁷

Nakonec ale přeci jen doznal, že mnohem více než náboženskou „hloubavost“ v sobě nalezl „hloubavost“ etickou. Při příležitosti smrti svého slovenského přítele Dušana Makovického, který byl jedním z prvních tolstojovců v česko-slovenském prostředí a později také dlouholetým osobním lékařem Lva Nikolajeviče Tolstého, vzpomínal, že k etice měl jako Jihočechem vždy sklony, ale právě Makovický ovlivnil Kálala během 80. let 19. století údajně natolik, že se do etiky ponořil mnohem hlouběji než dříve.⁸⁸

Během 80. a 90. let 19. století tak Kálal prostřednictvím svého slovenského přítele přijímal názory tehdy velmi populárního ruského myslitele – Lva Nikolajeviče Tolstého. Tolstého pojetí víry a náboženství na Kálala mocně zapůsobilo a v konečném důsledku dotvořilo jeho filosoficko-etické přesvědčení.⁸⁹ Kálal se s Tolstého učením seznamoval také prostřednictvím jeho děl, která však v češtině ve větší míře vycházela až v 90. letech 19. století.

Tolstého „náboženství“ bylo praktické a svým způsobem reagovalo na situaci, ve které se ocitla evropská společnost na přelomu 19. a 20. století, v době tzv. přehodnocování hodnot. Zabývalo se lidským životem – jeho smyslem, úkolem a cílem. Jeho ústředními body byla láska k bohu, tj. absolutní dokonalosti, láska k bližnímu a otázka lidského svědomí. Velký prostor ve své filosofii věnoval problému násilí. Pro Tolstého byla hlavním nositelem násilí moc, a to jakákoli, tedy i státní. Za jedinou možnost, jak

⁸⁶ *Literární archiv PNP, fond Adolf Heyduk. Korespondence přijatá. Karel Kálal Adolfu Heydukovi. 31. 1. 1920.*

⁸⁷ *Literární archiv PNP, fond Adolf Heyduk. Korespondence přijatá. Karel Kálal Adolfu Heydukovi. 31. 1. 1920.*

⁸⁸ *Literární archiv PNP, fond Karel Kálal. Korespondence rodinná. Karel Kálal Josefu Konvičkovi. 25. 3. 1921.*

⁸⁹ *Karel Kálal o sobě. Rozpravy Aventina. 1928, č. 35, s. 347–348.*

zlo ze světa odstranit, považoval důsledné uplatňování zásady „neodporovat zlu násilím“, tj. zřeknutí se násilí jako prostředku boje proti násilí.⁹⁰

Názory jasnopoljanského myslitele Kálala natolik ovlivnily, že ho de facto provázely celým jeho zbývajícím životem. Uplatňoval je jako pedagog ve výchově nové generace, jako spisovatel snažící se o mravní povznesení svých čtenářů, ale hlavně jako člověk, který v Tolstého filosofii nacházel odpovědi na základní lidské otázky. Kálalovým životním programem se tak postupně stalo heslo „zdraví, pravda a láska“. Jeho ideálem byla společnost lidí zdravých, humánních a pravdivých k sobě i k ostatním.⁹¹

Zdraví pokládal Kálal za jednu z prvních podmínek lidského štěstí. Požadoval proto, aby lidé pečovali o své tělesné i duševní zdraví každý den – a to střídmostí, upřednostňováním zdravé stravy a nápojů a naprostým odmítáním alkoholu a tabáku. Dostatečná tělesná i duševní hygiena byly podle něj základním prostředkem, jak ochránit tělo před nemocí. V tomto směru často kritizoval životní styl inteligence, v jejíž domovech a kancelářích visely na oknech neprodyšné záclony a místnosti se tak téměř nevětraly. Blahodárně na člověka podle něj působí pobyt na čerstvém vzduchu, v přírodě. Přináší mu poučení, duševní odpočinek a celkovou spokojenost. Spokojený člověk pak podle Kálala prospěje mnohem víc i ostatním.⁹²

Po vzoru Tolstého byl přesvědčen o tom, že tělesná práce pozitivně ovlivňuje duševní a morální vývoj člověka. Prací nezatižení lidé podle něj vznášejí mnohem více požadavků k tomu, aby dosáhli štěstí. Objevil také příznivé sociální důsledky fyzické práce, která „*mírní naše sebevědomí a dává nám soucit s potřebnými*“.⁹³

Dalším, neméně závažným, bodem Kálalových etických úvah je jeho touha vést lidi k neustálému hledání pravdy. Usiloval o to, aby se lidé nad sebou zamysleli a začali hledat pravdu nejprve sami v sobě. Pravdou Kálal rozuměl nejen pravdu mluvit, ale také potřebu v souladu s pravdou

⁹⁰ *Více k Tolstého filozofii viz např. Jehlička, M. Lev Tolstoj vypravěč a vizionář. Ústí nad Labem 1999; Drtina, F. Životní názor L. N. Tolstého. In: Naše doba 1910, s. 84; Týž. Tolstoj, apoštol lidskosti a míru. In: Naše doba 1910, s. 505.*

⁹¹ Kálal, K. *Životní program*, Praha 1909.

⁹² Kálal, K. *Životní program*, Praha 1909, s. 8–9.

⁹³ *Drtina, F. Životní názor L. N. Tolstého. In: Naše doba 1910, s. 92. Právě ve svých úvahách o tělesné práci se Kálal významným způsobem opírá o teze L. N. Tolstého. Kálal, K. Životní program, Praha 1909, s. 22–36.*

žít. Neuznával člověka, který se choval jinak doma, jinak v kostele, jinak na úřadě. V tomto směru dával za vzor celému českému národu Mistra Jana Husa.⁹⁴ Především vzdělávání a osvěta jsou pro Kálala cestou, která vede k nalezení pravdy.⁹⁵

Zdraví, pravda a láska. Kálalovo životní krédo uzavírá pojem „láska“. I v tomto případě byly pro Kálala Tolstého filosofické názory více než pouhou inspirací. Odvěkou lidskou touhou je pro oba z nich dosažení blaženosti. Jejich recept na ni zní: „Miluj! Rozmnožuj v sobě lásku.“⁹⁶

Kálal byl přesvědčen o tom, že bez lásky nemá lidský život smysl. Lidé, kteří nemilují, nemohou být podle něj šťastni už proto, že jejich snažení druhým ublížit jen zatěžuje jejich svědomí a připravuje je o lásku ostatních. Schopnost milovat druhého člověka si lze podle Kálala představit v několika vývojových fázích. Ten, kdo dodržuje známou lidskou zásadu „*co sám rád nemáš, nečiň jinému*“,⁹⁷ stojí teprve před pochopením „pravé lásky“, jeho postoj je sice projevem snahy po pravdě a spravedlnosti, ale zároveň nevyklučuje jeho pocity nenávisti k ostatním. „Pravé lásce“ se podle Kálala přibližujeme teprve soustrastí s trpícími a pomocí druhým v nouzi. Jejím dalším stupněm je schopnost člověka radovat se ze štěstí druhého. Kálal se opět dovolává starého rčení, když říká: „*k soustrastí dostačí člověk, k souslasti je potřebí anděla*.“⁹⁸ Další cestou k naplnění Kálalova pojmu lásky je cesta odpuštění. Neboť „*milovat toho, kdo nás miluje, je snadné, ale milovat toho, kdo nám ublížil, je už mnohem těžší*.“⁹⁹ Za vrchol „pravé lásky“ považuje schopnost milovat svého nepřítele. Jen tehdy dokáže člověk odplácet zlé skutky dobrými. Kálalovy názory se i zde velmi nápadně podobají Tolstého představě „všelidské lásky“ spočívající na zásadě neodporování zlu násilím a jeho odstraňování pomocí „pravdy a lásky“.¹⁰⁰

⁹⁴ Podle něj je povinností každého učitele učit o Husovi pravdivě a „se vši srdečností“, ale zároveň „bez záští ke koncili, bez spílání klerikálům“ Kálal, K. Životní program, Praha 1909, s. 57.

⁹⁵ Kálal, K. Životní program, Praha 1909, s. 49–57.

⁹⁶ Kálal, K. Životní program, Praha 1909, s. 57.

⁹⁷ Kálal, K. Životní program, Praha 1909, s. 74.

⁹⁸ Kálal, K. Životní program, Praha 1909, s. 76.

⁹⁹ Kálal, K. Životní program, Praha 1909, s. 76.

¹⁰⁰ Kálal, K. Životní program, Praha 1909, s. 73–83.

Samostatnou kapitolu tvoří Kálalovy úvahy o „lásce k národu“. Všimá si toho, jak někteří „*vlastenci horují pro národ*“, ale přitom pohrdají těmi, kdo ho z velké části vytvářejí – rolníky, dělníky, služkami apod. On proto propaguje takovou lásku k národu, kterou budou lidé praktikovat v každodenním životě ve vzájemných vztazích. Prostřednictvím lásky k národu se snaží přiblížit humanitě, k pravému cíli své etiky. Humanita je pro něj dokonalost, ideál – meta veškerého lidského snažení. Jen humánní člověk je tedy ztělesněním Kálalova hesla pravdy a lásky. Kálalův humánní člověk je pravdomluvný, osvícený, milující. Humanita je pro Kálala více než láska k národu, protože v sobě nevyklučuje lásku k vlastnímu národu a navíc osvobozuje člověka od nenávisti k národům cizím. V tomto smyslu apeloval například na české vychovatele, aby v dětech probouzeli lásku k českému národu, ale činili tak zároveň bez vštěpování nenávisti k Němcům. Tímto způsobem bylo podle Kálala možné dosáhnout humánního světa bez násilí.¹⁰¹

V tomto směru by bylo jistě zajímavé sledovat, jakým způsobem se Kálalův ideál humánního člověka promítl ve výchově a v pozdějším životě jeho dětí. V případě jeho staršího syna Miroslava nám to prameny dokonce v určité míře umožňují.

Otec Karel Kálal

Již od narození si Kálal při péči o svého prvorozeného syna ověřoval některé své dosud pouze teoretické poznatky o tělesném a psychickém vývoji dětí¹⁰², ještě více se zaměřil na mravní výchovu svého syna a postupně mu předal celý svůj životní názor. Miroslav se stal tolstojovcem¹⁰³, abstinentem¹⁰⁴ a navíc i vegetariánem.¹⁰⁵

¹⁰¹ Kálal, K. *Životní program*, Praha 1909, s. 83–87.

¹⁰² Kálal, K. *Na cestu životem. Dívkám vystupujícím ze školy, dále dívkám vzdělávajícím se na školách pokračovacích, na školách hospodyňských, rodinných a obchodních, dívkám dospívajícím vůbec*. Praha 1921, s. 19–51.

¹⁰³ *Literární archiv PNP, fond Karel Kálal. Korespondence rodinná. Karel Kálal Josefu Konvičkoví. 25. 3. 1921.*

¹⁰⁴ *Literární archiv PNP, fond Karel Kálal. Tisky a výstřižky. Články o životě a díle Karla Kálala z let 1895–1997 (Odkaz vzácného učitele).*

¹⁰⁵ *Literární archiv PNP, fond František Drtina. Korespondence přijatá. Karel Kálal Františku Drtinovi. 2. 7. 1915.*

Teprve třináctiletý Miroslav byl podle slov svého otce na vysoké intelektuální i mravní úrovni: „*Můj Miroslav se učí pilně, dře, všecko s rozumem, ale kritizuje, najde skutečné chyby, zlobí se nad špatnou stilizací a je mu mnoho směšného v učebnicích a nesmyslů zvláště v náboženství. A já ho nechávám kritizovat, roz. spravedlivě, ač mu i skromnost vštěpuji, jeť skromnost hlavní podmínka spokojenosti, tak být na každé pokoření připraven. Nábožensky je můj Miroslav skoro tak daleko jako já, toliko ještě věří (ač už vyslovil otázky značící pochybnost) v božství Ježíšovo. Jak mi dá první přímou otázku, řeknu mu pravdu.*“¹⁰⁶

Zdá se, že mladý Miroslav byl podobně kritický a nábožensky naladěný jako jeho otec. V praxi ale zašel ještě dál a etické zásady vštěpené svým otcem se rozhodl ve svém životě velmi přísně dodržovat. Stalo se tak nakonec paradoxem doby, že synova, sice převzatá, ale bezvýhradně praktikovaná, životní filosofie způsobila rodičům nemalé starosti. V čase války, v roce 1914, bylo Miroslavovi jednadvacet let a reálně tedy hrozilo, že bude odveden a povolán na frontu. Právě tehdy se dostalo synovo přesvědčení do příkrého rozporu s názorem jeho rodičů.

Miroslav Kálal prohlásil, zcela v duchu Tolstého, že se v případě svého povolání k bojové jednotce vzepře povinnosti vojenské služby. Kálal spolu s manželkou byli ze syna zoufalí a snažili se ho od podobného činu odvrátit. Dokonce objevili synovy zápisky, ve kterých si stěžoval, že mu „*rodiče brání žít podle Boha a svědomí a připravili ho tak o klid a o štěstí.*“¹⁰⁷

Obavy o syna přivedly Kálala až k úsilí získat pro něj prostřednictvím svých osobních kontaktů zastání na vyšších místech. K tomu sice nakonec nedošlo, ale mladý Kálal byl i bez přímluv přidělen v létě 1915 kvůli slabému zdraví ke službě beze zbraní do Leštiny u Zábřeha. O jeho myšlenkovém světě leccos naznačuje i literatura, kterou si vzal s sebou do vojenského tábora (francouzský a ruský slovník, Písmo, Tolstého Křesťanské učení).¹⁰⁸ Nové starosti však nastaly se synovou stravou. Svého vegetariánství se totiž nemínil vzdát ani na vojně a tak se Karel Kálal cel-

¹⁰⁶ *Literární archiv PNP, fond Božena Benešová. Korespondence přijatá. Karel Kálal Boženě Benešové. 26. 1. 1906.*

¹⁰⁷ *Literární archiv PNP, fond František Drtina. Korespondence přijatá. Karel Kálal Františku Drtinovi. 2. 7. 1915.*

¹⁰⁸ *Literární archiv PNP, fond František Drtina. Korespondence přijatá. Karel Kálal Františku Drtinovi. 2. 7. 1915.*

kem oprávněně obával o synovo zdraví: „*Nejedl masa ani tam, ani hovězí polévky a černé kávy, a tak málo bylo, co z vojenské kuchyně jedl.*“¹⁰⁹

Navzdory zatěžkávací válečné zkoušce je vzájemný vztah otce a syna ve světle pramenů líčen jako bezchybný. I v dospělosti zůstával Kálal svému synovi rádcem a pomocníkem, ovšem i Miroslav se stal jeho dobrým spolupracovníkem. Jako absolvent filologie Karlovy univerzity pomáhal otci především s jazykovou úpravou jeho knih a po jeho smrti se ujal úpravy některých svazků k jejich soubornému vydání. Nakonec přijal za svou i Kálalovu činnost ve prospěch Slovenska, kam se jen krátce po vzniku Československa i se svou manželkou přestěhoval. Zde působil jako profesor na dívčím gymnáziu v Banské Bystrici a po vzoru otce se pustil i do literární práce.¹¹⁰

Kálalovy životní ideály v praxi

Každodenní život přinášel situace, ve kterých se i Karel Kálal nejednou rozcházel se svými hlásanými ideály – ať už se jednalo o „lásku k bližnímu“, či o jeho touhu po hledání pravdy, byť za vysokou cenu.

Kálal neměl rád svět klerikálů nejen v českých zemích, ale i na Slovensku, i když v tomto případě dokázal učinit výjimku, jak dokazuje příklad z roku 1907, kdy nezištně pomáhal Andreji Hlinkovi, postiženému ružomberkým procesem.¹¹¹

Zajímavým způsobem dokládá Kálalův odpor ke katolíkům dopis Karla Lutinova Dostála, zakladatele křesťanského listu, který Kálalovi otevřeně napsal, co si o jeho náboženských a životních názorech myslí: „...*předně nesrovnává se mi, jak můžete tak liberálně celé lidstvo láskou objímat a při tom odmítat spolupracovat se mnou, protože (jen ve formě) se od Vás poněkud liším?... Podle mého názoru pojmáte Krista zcela jednostranně, jen jako učitele mravů, ne jako zjevovatele pravdy... Já myslím, že křivdy, které na vás od katolíků byly spáchány, příliš Vás roztrpčily na katolicismus... A ještě na něco Vás musím upozornit. Kdo nad jiné vyniká (prací,*

¹⁰⁹ Literární archiv PNP, fond František Drtina. Korespondence přijatá. Karel Kálal Františku Drtinovi. 25. 9. 1915.

¹¹⁰ S pomocí otce vydal vlastním nákladem Slovenský slovník z literatury aj nářečí (1924) a později Praktickou srovnávací mluvnici česko-slovenskou (1926).

¹¹¹ Literární archiv PNP, fond Karel Kálal. Tisky a výstřižky. Výstřižky o životě a díle Karla Kálala (Loubal, F. Za spisovatelem Karlem Kálalem jako evangelikem).

nadáním, střídmostí), snadno bývá pokoušen k pýše... Bděte nad sebou i v tomto ohledu. Jakmile něčím velkým pohrdáme, je to pýcha. Nepohrdáte katolickou církví?“¹¹²

Podobně vyznívá i dopis samotného Kálala Adolfo Heydukovi, ve kterém se snaží stárnoucího básníka přesvědčit, aby se i on vzdal svého katolického vyznání a přestoupil k církvi evangelické. Jejich otce zde nazývá „odpadlíky“, katolicismus je pro něj „hnusné pohanství“, „opravdový theista“, podle Kálala, „nemůže být katolíkem“.¹¹³

Kálal své chování v konfliktních situacích většinou nedokázal oprostít od svých antipatií, často vycházejících z osobních sporů. V případech jako byl jeho postoj ke katolické církvi a katolíkům vůbec, nebo ve vztazích vůči lidem, kteří, jak se domníval, mu ublížili v jeho učitelské kariéře, zastával Kálal nezřídka emocionálně vyhraněné postoje, pro které pak rychle zapomínal na své zásady. Přesto platí, že ve světle dochované písemné pozůstalosti, z pohledu jeho přátel a známých a z hlediska jeho aktivit, Kálal permanentně usiloval o praktické naplnění svých představ o mezilidských vztazích ve vlastní rodině, vůči svým žákům i v poměru vůči slovenskému národu.

Také snaha o neustálé hledání pravdy je v Kálalově životě nanejvýš patrná. Navenek se však často projevovala jako přehnaná kritika jednotlivců a společnosti. Jeho nutkání stavět se do role mravokárce ho tak nezřídka přiváděla do konfliktů s jeho okolím.

Velmi citelně se tato stránka Kálalovy povahy a přístupu k životu projevila v jeho slováko-filských aktivitách. Kálalův postoj k slovenskému národu se podobal, a on sám to veřejně připouštěl, vztahu staršího bratra vůči mladšímu a nedospělému sourozenci.¹¹⁴ Kálal Slováky, především po vzniku samostatného Československa, často poučoval, kritizoval „nedostatky“ jejich národa a s velkým nepochopením odsuzoval jejich autonomistické tendence. I blízcí přátelé proto Kálala nabádali k umírněnějšímu tónu a žádali ho, aby neodsuzoval hromadně celý národ, ale specifikoval konkrétní problémy slovenské společnosti.¹¹⁵ Během jeho působení na Slovensku

¹¹² *Literární archiv PNP, fond Karel Kálal. Korespondence přijatá. Karel Lutínov Dostál Karlu Kálalovi. b. d.*

¹¹³ *Literární archiv PNP, fond Adolf Heyduk. Korespondence přijatá. Karel Kálal Adolfo Heydukovi. 16. 10. 1916.*

¹¹⁴ *Kálal, K. Slovensko a Slováci. Praha 1905, s. 143.*

¹¹⁵ *Literární archiv PNP, fond Karel Kálal. Korespondence přijatá. Karel Velemínský Karlu Kálalovi. 20. 11. 1922.*

na počátku 20. let 20. století nakonec došla Slovákům trpělivost s jeho neustálými výpady, a on byl nucen uchýlit se před jejich zlobou na odpočinek do Prahy. Svě postoje ale ani poté nezměnil, například v roce 1928 vydal knihu „Za ideou“, kde znovu zopakoval své přesvědčení o nevděčnosti Slováků a jejich neoprávněném obviňování Čechů z porušování Pittsburské dohody.¹¹⁶

Podobné konflikty se nevyhnuly ani Káralově pedagogické dráze. Kálal nebyl spokojen se svými nadřizenými ve Frenštátě, ve Velkém Meziříčí ani v Písku. Ze všech míst odcházel hluboce rozčarován a roztrpčen na místní poměry. Právě proto, že okolnosti Káralových odchodů z jednotlivých působišť si byly velmi podobné, máme právo se domnívat, že svůj podíl na nich měla sama velmi citlivá a vnímavá¹¹⁷ osobnost Karla Kálala.

I Dušan Makovický, Káralův nejbližší přítel, mu v souvislosti s jeho plánovaným odchodem do Písku připomínal: „...*tebe prý velmi bolí, když ti představený ostré, nespravedlivé slovo řekne. Jak se stalo ve Frenštátě, může se stát i jinde.*“¹¹⁸ Již z toho důvodu mu radil, aby opustil povolání učitele a začal samostatně působit ve prospěch česko-slovenské vzájemnosti. Makovický Káralovu povahu jistě velmi dobře znal, protože ani odchod z Písku, jak víme, na sebe nenechal dlouho čekat.

Jaké měl tedy Kálal důvody pro to, aby opouštěl každé své místo s roztrpčením? On sám poukazuje na nemorální a nespravedlivé jednání většiny svých nadřizených. Ve Frenštátu nezískal místo ředitele, protože „*byl jako jediný z uchazečů o tuto funkci abstinent.*“¹¹⁹ S „*nervově nemocným*

¹¹⁶ *Literární archiv PNP, fond Karel Kálal. Tisky a výstřižky. Výstřižky – recenze na díla Karla Kálala z let 1901–1932 (Lidové noviny, 8. 3. 1928, Slovenský východ 28. 4. 1928).*

¹¹⁷ *Kálal připouští jistou přecitlivělost v dopise svému švagrovi: „Mnoho svádím na svou povahu, citlivost, nervosu, ale mohu-li za to? Po tolstojovsku svedl bych na sebe všecko.“ Literární archiv PNP, fond Karel Kálal. Korespondence rodinná. Karel Kálal Josefu Konvičkovi. 24. 12. 1907.*

¹¹⁸ *Literární archiv PNP, fond Karel Kálal. Korespondence přijatá. Dušan Makovický Karlu Káralovi. 13. 7. 1906.*

¹¹⁹ *Literární archiv PNP, fond Karel Kálal. Tisky a výstřižky. Články o životě a díle Karla Kálala z let 1895–1997 (Slasti učitelů abstinentů. Blaho lidu. 1.5. 1904; Příloha Komenského Dopisy: 12. 2. 1904, s. 132–133, 18. 3. 1904, s. 209, 22. 4. 1904, s. 285).*

*člověkem, lhářem a svůdcem žen*¹²⁰ dr. Pičmanem ve Velkém Meziříčí nemohl Kálal spolupracovat již ze zásady a písecké kuratorium Kálala svým „zrádným jednáním“¹²¹ natolik zasáhlo a urazilo, že se rozhodl do Písku už nikdy více nevkročit.

V dopise Adolfu Heydukovi si ještě 3. března 1916, dva roky po svém odchodu z jihočeského maloměsta, stěžuje: „*Pořád mne ještě bolí Písek. Byl jsem vždy – píši jen Vám – učitel vynikající. Písku jsem věnoval to nejlepší. Přiznávám se Vám, že jsem byl jist vděkem Písku. Račte uznat, že je se těžko ubránit analýze činu tak hnusného... Mstil se na nevinném – vždyť téměř všichni věděli, že články psal Zanáška, já ani řádku – a zase nikdo se nezachvěl, nikdo nepocítil povinnost zastat se nevinného. Není to důkaz strašného mravního úpadku naší inteligence?... Už dvacet let mám přesvědčení, že naše inteligence je nejzvrhlejší část národa, to je také teď, za války, moje největší bolest.*“¹²²

Kálalův postoj ke kritice měl tedy dvě stránky, pozitivně nahlížel na kritiku druhých, kterou pokládal za nutnou právě proto, aby byly napraveny neduhy společnosti, ale jinak se choval, pokud se týkala jeho vlastní osoby. Sám sebe sice, alespoň proklamativně, považoval za člověka nedokonalého, který se má stále co učit, ale kritiku směřující vůči jeho osobě snášel velmi těžce.

Závěr

Pokusila jsem se zde pohlédnout na Kálalův život ze dvou hledisek. Jednak jsem na Kálalově příkladu hledala modely chování a jednání, které ve své době uplatňovali i jiní příslušníci Kálalovy sociální vrstvy. Na druhé straně jsem se snažila zachovat i prostor pro Kálalovu individualitu a vyzdvihnout jeho, v mnoha směrech, jedinečný pohled na svět.

¹²⁰ *Literární archiv PNP, fond Karel Kálal. Korespondence rodinná. Karel Kálal Josefu Konvičkoví. 22. 9. 1905.*

¹²¹ *V červnu 1914 se Kálal po návratu z rodinné dovolené dozvěděl, že byl odvolán z postu správce obchodní školy a to bez svého vědomí a proti své vůli. V celé záležitosti snad sehrály svou roli i anonymní články v místním tisku, které kritizovali jednoho z představitelů kuratoria a z jejichž autorství byl (pravděpodobně neoprávněně) obviněn Karel Kálal. Literární archiv PNP, fond Adolf Heyduk. Korespondence přijatá. Karel Kálal Adolfu Heydukovi. 3. 3. 1916.*

¹²² *Literární archiv PNP, fond Adolf Heyduk. Korespondence přijatá. Karel Kálal Adolfu Heydukovi. 3. 3. 1916.*

Kálal sice pocházel z dolních vrstev společnosti, jeho otec byl rolníkem, ale díky vzdělání, které rodiče většinou ze svých dětí poskytli, se zařadil mezi tu vrstvu české inteligence, která tvořila onu chudší část středostavovské společnosti. Učitelská kvalifikace byla sice díky nízkému školnému poměrně dostupná, ovšem výše dosaženého vzdělání neopravňovala absolventy k tomu, aby pokračovali ve studiu na vysoké škole. To se stalo Kálalovi v následujících letech určitým handicapem v jeho veřejných aktivitách.

Pozdější závislost celé Kálalovy rodiny na jeho odborném vzdělání a celková snaha o udržení dosažené společenské pozice i do budoucna, pro své potomstvo, byla jistě pro Karla Kálala rozhodujícím motivem při péči o vzdělání a výchovu svých synů. Jak jsme sledovali, k zajištění jejich budoucnosti směřovala řada jeho kroků. Můžeme za ně považovat Kálalovu někdy až úzkostlivou starost o to, aby zajistil rodině stabilní finanční příjem a zároveň vytvářel dostatečné hmotné rezervy, lze je vidět za jeho snahou poskytnout oběma synům vysokoškolské vzdělání, daleko přesahující vzdělání jeho samotného. Společenský vzestup obou Kálalových potomků byl do značné míry usnadněn také tím, že rodina zůstala čtyřčlenná a dostatečně dlouhá doba, která uplynula mezi narozením obou synů (šestnáct let) poskytla prostor pro obnovu finančních rezerv rodiny. Nezapomínejme ani na skutečnost, že Kálal po roce 1918 – v téměř šedesáti letech – znovu vstoupil do státní služby a rodinu tak opět finančně posílil.

Je bezpochyby zajímavé sledovat, jak se s postupně narůstajícím veřejným působením Karla Kálala měnilo i místo jeho působení, a to směrem z periferie do centra dění. Do společenského života se zapojil jako člen místních spolků a pedagogický publicista v rámci omezené lokality, prostřednictvím svých slovákofilských aktivit rozšířil svůj záběr do větších regionů, krajů východní Moravy, západního Slovenska a později jižních Čech, aby nakonec, už jako veřejně známá osobnost kulturního života zakotvil v Praze.

Ať už se díváme na Karla Kálala jako na spisovatele, slovákofila či pedagoga, musíme si uvědomit, že základem jeho úsilí ve všech těchto oblastech života byl relativně ucelený a postupně ustálený životní názor. V něm se objevují jak principy nábožensko-filosofického systému L. N. Tolstého, tak také prvky Masarykovy humanity či Husova smyslu pro pravdu. Kálal tak vyměnil křesťanské náboženství, které v tehdejší podobě podle jeho názoru již neodpovídalo potřebám moderního člověka, za vlastní etické principy „pravdy a lásky“. I když je nakonec ve svém životě ani on sám nedokázal plně realizovat a uplatňovat, staly se mu tyto pojmy v životě jistě velkou oporou, ať už v podobě výchovného ideálu, ke kterému směřoval

jako učitel a otec dvou synů, nebo slovákofilovi, který před rokem 1918 jen těžko mohl tušit, zda jeho mnohaletá činnost na poli československých vztahů nebude zbytečná.

Nezbývá než dodat, že písemných pozůstalostí, které nám tu zanechaly osobnosti typu Karla Kálala je v našich archivech celá řada a byla by jistě velká škoda nevyužít je pro další historické výzkumy. Ani téma Karla Kálala však není zcela vyčerpáno. Jistě by si zasloužil podrobnějšího a odbornějšího zpracování některé konkrétní oblasti jeho veřejného působení, např. práce pedagoga a spisovatele.

Prosinec 1908			
Položka	Výdaje v K	Kategorie	Poznámky
Brambory	6 K 80	domácnost	
Domácnost	140 K	domácnost	
Toníkovi půjčka	30 K	půjčka	?osoba vykonávající drobné služby v Káralově domácnosti
Československé jednotě	4 K	kultura, zábava, vzdělání	
Špačkovci do Prostějova	27 K 40	? domácnost	Tuto položku nelze zcela identifikovat (?nákup látky)
Honeždovskému za dekt. Wildovi	23 K 05	? mimoškolní činnost	Tuto položku nelze zcela identifikovat
Netto dříví tvrdého	10 K	domácnost	
Od správký Toníkovi	1 K	domácnost	
Andulčin a Miroslávkův honorář	12 K	kultura, zábava, vzdělání	
Dr. Fröhlich	1 K 20	zdraví	
Osvěta	14 K	kultura, zábava, vzdělání	
Vazba hudebnin	4 K 80	kultura, zábava, vzdělání	
Výdaje celkem	274 K 25		

Kategorie výdajů	Výdaje v K	Výdaje v %
Domácnost	185 K 20	67, 5 %
Půjčka	30 K	10, 9 %
Kultura, zábava, vzdělání	34 K 80	12,7 %
Mimoškolní činnost	23 K 05	8, 4 %
Zdraví	1 K 20	0, 4 %

Leden 1909			
Položka	Výdaje v K	Kategorie	Poznámky
Domácnost	140 K	domácnost	
Papuče	4 K 20	domácnost	
Švec	30 K	domácnost	
Promberger	11 K	kultura, zábava, vzdělání	Jedná se asi o knihu z Prombergerova nakladatelství
Laichter	6 K	kultura, zábava, vzdělání	Jedná se asi o knihu z Laichterova nakladatelství
Burian Kronika III.	11 K 35	kultura, zábava, vzdělání	Jedná se asi o knihu z nakladatelství J. Buriana v Písku
Dr. Kohn	4 K	zdraví	
Dr. Fröhlich	18 K	zdraví	
Lékárna	2 K 40	zdraví	
Otto	3 K 57	kultura, zábava, vzdělání	Jedná se asi o knihu z Ottova nakladatelství
Beřkovský	0,80 K	kultura, zábava, vzdělání	Tuto položku nelze zcela identifikovat
Psací stroj	117 K 46	mimoškolní činnost	
Listonoš	2 K	domácnost	
Toníkovi	5 K	domácnost	
Gatě Miroslávkovi	5 K 80	domácnost	
Čepka	3 K	domácnost	
Čas	7 K	kultura, zábava, vzdělání	
Slovenský týždeník	6 K	kultura, zábava, vzdělání	
Výdaje celkem	377 K 58		

Kategorie výdajů	Výdaje v K	Výdaje v %
Domácnost	190 K	54, 3 %
Kultura, zábava, vzdělání	45 K 72	12, 1 %
Mimoškolní činnost	117 K 46	31, 3 %
Zdraví	24 K 40	6, 5 %

Únor 1909			
Položka	Výdaje v K	Kategorie	Poznámky
Byt	157 K 50	domácnost	
Domácnost	148 K	domácnost	
Látka, Špaček	30 K 40	domácnost	
Liškovi za rámce	12 K 80	domácnost	
Dříví	15 K	domácnost	
Výdaje celkem	363 K 70		

Kategorie výdajů	Výdaje v K	Výdaje v %
Domácnost	363 K 70	100 %

Září 1910			
Položka	Výdaje v K	Kategorie	Poznámky
Kuchyně	137 K	domácnost	
Podpora I.	5 K	? půjčka	Tuto položku nelze zcela identifikovat
Toníkovi za vatelín záloha	10 K	domácnost	
Školníkovi	1 K	domácnost	
Toníkovi látka (40 K), od šití (10 K)	50 K	domácnost	
Miroslávkovi	9 K	kultura, zábava, vzdělání	
Toníkovi půjčil	4 K	půjčka	
Činžovní groš	7 K 58	domácnost	
Elektřina (červen – srpen)	4 K 28	domácnost	
Barvení (podolky)	9 K	domácnost	
Miroslávek za knihy	5 K	kultura, zábava, vzdělání	
Brusinky	3 K 30	domácnost	
Dušánek za šaty	8 K	domácnost	
Výdaje celkem	253 K 16		

Kategorie výdajů	Výdaje v K	Výdaje v %
Domácnost	230 K 16	90, 9 %
Půjčka	9 K	3, 6 %
Kultura, zábava, vzdělání	14 K	5, 5 %

Říjen 1910			
Položka	Výdaje v K	Kategorie	Poznámky
Kuchyň	166 K	domácnost	
Klobouk	14 K	domácnost	
Koberec	33 K	domácnost	
Kočárek	12 K	kultura, zábava, vzdělání	? hračka
Míč	10 K	kultura, zábava, vzdělání	
Šťáva	17 K 32	domácnost	
Na šaty Andulce	44 K 90	domácnost	
Školné	30 K	kultura, zábava, vzdělání	
Výdaje celkem	327 K 22		

Kategorie výdajů	Výdaje v K	Výdaje v %
Domácnost	275 K 22	84, 1 %
Kultura, zábava, vzdělání	52 K	15, 9 %

Listopad 1910			
Položka	Výdaje v K	Kategorie	Poznámky
Papučky	2 K 40	domácnost	
Kytice	1 K 80	kultura, zábava, vzdělání	
Dušan kabátek	9 K	domácnost	
Stužky	1 K 94	domácnost	
Slovenský deník	4 K	kultura, zábava, vzdělání	
Ženská revue	6 K	kultura, zábava, vzdělání	
Rámce na dva obrazy	3 K 20	domácnost	
Strava a služby	166 K	domácnost	
Byt	135 K	domácnost	
Jablka	33 K	domácnost	
Dříví	12 K	domácnost	
Uhlí	60 K	domácnost	
Brambory	11 K 60	domácnost	
Lékárna	28 K 20	zdraví	
Toník	5 K	domácnost	
Jihočeský kraj	12 K	kultura, zábava, vzdělání	
Československá jednota	5 K	kultura, zábava, vzdělání	
U Paviana	4 K 50	mimoškolní činnost	
Pokojskému	30 K	mimoškolní činnost	
Miroslavovi oplatie	4 K 70	kultura, zábava, vzdělání	
Med Bohúňovi	10 K	domácnost	
Žárovka Tantol	3 K 60	domácnost	
Břítva	4 K	domácnost	

pokračování

pokračování

Listopad 1910			
Položka	Výdaje v K	Kategorie	Poznámky
Nabroušení	0,20 K	kultura, zábava, vzdělání	
Na chudé děti	1 K	charita	
Miroslav na chudé studenty	1 K	charita	
Elektrína říjen	8 K 60	domácnost	
Činžovní groš za IV. čtvrtletí	3 K 79	domácnost	
Služka	1 K 20	domácnost	
Hrobaři	2 K	domácnost	
Žárovka	0,90 K	domácnost	
Klobouk na žárovku	1 K 20	domácnost	
Elektrárně	3 K 91	domácnost	
Kafkovi, záclony	17 K 25	domácnost	
6 vegetabel, 10 suchary	16 K	zdraví	
Od zimníku mého	16 K	domácnost	
Výdaje celkem	627 K 19		

konec

Kategorie výdajů	Výdaje v K	Výdaje v %
Domácnost	511 K 59	81, 6 %
Charita	2 K	0, 3 %
Kultura, zábava, vzdělání	34 K 90	5, 6 %
Mimoškolní činnost	34 K 50	5, 5 %
Zdraví	44 K 20	7 %

Duben 1911			
Položka	Výdaje v K	Kategorie	Poznámky
Domácnost	166 K	domácnost	
Stázce (služka)	2 K	domácnost	
Tetě na Karlu	25 K 72	? dar	
Ševci	8 K 50	domácnost	
Punčochy Miroslavovi	1 K	domácnost	
Dušanovi zástěrku	1 K 10	domácnost	
Med	3 K	domácnost	
Miroušek	2 K	kultura, zábava, vzdělání	
Volyň	2 K 80	mimoškolní činnost	cesta mimo domov
Budějovice	4 K	mimoškolní činnost	cesta mimo domov
Prachatice	4 K 20	mimoškolní činnost	cesta mimo domov
Pokrývka pro Dušánka	5 K	domácnost	
Miroslavovi do Jaroměřic	25 K	kultura, zábava, vzdělání	? výlet
Výdaje celkem	250 K 32		

Kategorie výdajů	Výdaje v K	Výdaje v %
Domácnost	186 K 60	74, 5 %
Dar	25 K 72	10, 3 %
Kultura, zábava, vzdělání	27 K	10, 8 %
Mimoškolní činnost	11 K	4,4 %

Zusammenfassung

Karel Kálal (1860–1930). Die materielle und Gedankenwelt eines Mitgliedes des „Mittelstandes“ um die Wende des 19. und 20. Jahrhunderts.

Die vorgelegte Studie möchte dem Leser die materielle und Gedankenwelt Karel Kálals, eines Mitgliedes des Mittelstandes, der um Wende des 19. und 20. Jahrhunderts lebte, näher bringen. Karel Kálal (1860–1930) war seiner Zeit eine relativ bekannte Persönlichkeit des öffentlichen Lebens und zwar dank seiner Aktivität im Rahmen der slowakophilen Bewegung und der umfangreichen publizistischen und literarischen Tätigkeit mit der pädagogischen, slowakophilen und ethischen Thematik. Sein Lebensschicksal ermöglichte uns dank erwählten Herantretens der Erläuterung – der Sozialbiographie –, sich die allgemeinen Fragen der gegenwärtigen Historiographie zu stellen und gleichzeitig den Rahmen für Kálals Individualität zu wahren.

Kálals Nachlass, bewahrt im Literarischen Archiv des Museums des Nationalen Schrifttums, ermöglichte eine teilweise Rekonstruktion, wie die Finanzmittel in seiner Familie gewonnen und ausgegeben wurden. Auf Grund der Analyse der Struktur Kálals Ausgaben kann man auch demonstrieren die Lebensgrundstellungen und das Wertsystem eines Mitgliedes des Mittelstandes, in dem die Finanzstabilität der Familie, Gesundheit und Ausbildung die Zentralrolle spielen.

Die Lebensanschauung Kálals schöpfte aus einigen Gedankenquellen – aus der Philosophie der Ungewalt von Tolstoj, aus Masaryks Humanität und dem Wahrheitssinn von Huss – und stützte sich auf die Begriffe „Wahrheit, Liebe und Gesundheit“. Seine „philosophische Konzeption“ durchdringt sein ganzes Leben, kommt z. B. in seiner Abstinenz an den Tag, man nimmt sie als die „Botschaft“ der meisten seinen literarischen Werke wahr und nicht in der letzten Reihe führt man sie in der Form des gesellschaftlichen Ideals bei der Erziehung seiner Schüler und eigenen Kinder an.